

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Sborník případových studií

TyfloCentrum Brno, o. p. s.

Projekt „Rozvoj péče o osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji“
registrační číslo CZ.03.2.63/0.0/0.0/17_071/0007543

Mgr. Dominika Puhová (ed.)

Brno, 2020

Abstrakt

Tento sborník případových studií vznikl v rámci projektu Evropské unie, Evropského sociálního fondu, Operačního programu Zaměstnanost. Projekt nese název Rozvoj péče o osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji, s registračním číslem CZ.03.2.63/0.0/0.0/17_071/0007543. Hlavním cílem tohoto projektu je zvýšení kvality a efektivity poskytovaných sociálních služeb osobám se zrakovým postižením. Cílovými skupinami jsou sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách realizátora projektu, dále osoby sociálně vyloučené a osoby sociálním vyloučením ohrožené.

Cílem tohoto sborníku je odhalit a popsat pohled uživatelů sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji na rozsah a kvalitu poskytovaných služeb, na jejich případné nedostatky a možnosti jejich rozvoje. Toto popsání aktuální situace umožní zhodnotit pozitivní dopady činnosti služeb na životní úroveň osob se zrakovým postižením a zmapovat doposud nenaplněné potřeby současných či potenciálních uživatelů. Toto pomůže realizátorům sociálních služeb pro zrakově postižené získat přehled nezbytný pro efektivní rozvoj.

Cílů bylo dosaženo za pomoci metod kvalitativního výzkumu, konkrétně techniky hloubkových rozhovorů, z nichž následně vznikly případové studie obsažené v této práci.

Práce se řídí standardní výzkumnou etikou detailněji popsanou dále.

Klíčová slova: osoby se zrakovým postižením, nevidomí, slabozrací, sociální služby, Jihomoravský kraj, případové studie, hloubkový rozhovor, metody kvalitativního výzkumu

Abstract

This quire of case studies was written within a European Union project. The project is named 'Rozvoj péče o osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji'¹ under the registration number: CZ.03.2.63/0.0/0.0/17_071/0007543. Main goal of this project is improvement of quality and effectivity of provided social services for visually impaired persons. Social workers and workers in social services of the implementer of this project, socially excluded persons and persons endangered by social exclusion are target groups for this project.

Main goal of this quire is to discover and describe the view of users of services for visually impaired persons in South Moravian Region of the quality of provided services. Also it aspires to unveil deficiencies of these services and their options for their growth.

This description will allow to evaluate positive impact of the services on life quality of visually impaired persons and to chart unfilled needs of their current or potential users. This will help to the implementers of social services for visually impaired people to gain knowledge essential for further effective development.

The goals were accomplished by methods of qualitative research, concretely interview which led to the creation of case studies which are included in this paper.

The paper and all its research abides by standard research ethics described in detail further in the text.

Keywords: visually impaired persons, blind persons, purblind persons, social services, South Moravian Region, case studies, interview, qualitative research methods

¹ Development of visually impaired persons care in South Moravian Region (translated by the author of this paper)

Obsah

Abstrakt	2
Abstract	3
ÚVOD	5
PŘEDSTAVENÍ ORGANIZACE	6
PŘEDSTAVENÍ PROJEKTU	7
OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	8
ETICKÉ ZÁSADY ZPRACOVÁNÍ	8
PŘÍPADOVÉ STUDIE	10
PŘÍPADOVÁ STUDIE I – ANTONÍN	10
PŘÍPADOVÁ STUDIE II – JIŘÍ	13
PŘÍPADOVÁ STUDIE III - MILENA	15
PŘÍPADOVÁ STUDIE IV - MONIKA	17
PŘÍPADOVÁ STUDIE V - MICHAL	20
PŘÍPADOVÁ STUDIE VI – KAREL	22
PŘÍPADOVÁ STUDIE VII - MILAN	24
PŘÍPADOVÁ STUDIE VIII - PETR	25
PŘÍPADOVÁ STUDIE IX – LIBOR	28
PŘÍPADOVÁ STUDIE X – BLANKA	30
PŘÍPADOVÁ STUDIE XI – LIBUŠE	33
PŘÍPADOVÁ STUDIE XII – JITKA	34
PŘÍPADOVÁ STUDIE XIII – SOŇA	37
TEMATICKÉ SHRNU TÍ	40
Služby pro osoby se zrakovým postižením z pohledu jejich uživatelů	40
Kompenzační pomůcky	40
Pomoc s pracovním uplatněním	40
Návrhy na rozvoj služeb	41
Pozitivní hodnocení služeb	43
Vedení k samostatnosti	44
Nezávislost	44
ZÁVĚR	46
ZDROJE	48
Rozhovory	48
Jiné	48

ÚVOD

Tento sborník vzniká v rámci projektu Evropské unie, Evropského sociálního fondu, Operačního programu Zaměstnanost s názvem Rozvoj péče o osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji. Jak již napovídá název tohoto projektu, hlavním jeho cílem je zvýšit kvalitu a efektivitu poskytovaných sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením v rámci Jihomoravského kraje. Sborník vzniká s úmyslem dopomoci k naplnění tohoto cíle. Jako základový kámen, na kterém mohou služby pro zrakově postižené dále stavět, si tato práce klade za cíl popsat současnou situaci v sociálních službách pro osoby se zrakovým postižením, a to pomocí konkrétních případů jednotlivých jejich uživatelů. Tímto bychom chtěli získat nedocenitelné a jinak nezjistitelné informace o pohledu reálných uživatelů sociálních služeb na rozsah a kvalitu služeb a na možnosti jejich dalšího budoucího rozvoje.

Pro objasnění a popsání příběhů, názorů a zpětných vazeb jsme se rozhodli použít metodu kvalitativního výzkumu, konkrétně případové studie, a to za pomoci techniky hloubkového rozhovoru s jednotlivými respondenty. Předpokládáme, že v rámci případových studií popíšeme dopady a omezení plynoucí ze zrakové vady na životy konkrétních lidí, se zaměřením na vzdělávání, pracovní uplatnění, sociální kontakty a další oblasti života osob se zrakovým postižením. Jedná se o oblasti, které mohou být veřejností vnímány jako problematické z důvodu zjevných omezení, která s sebou zrakové postižení přináší. Všechny rozhovory budou vedeny anonymně.

Sborník je rozdělen na tři části: představení organizace a uvedení do problematiky, samotné případové studie a konečně tematické shrnutí, kde uvedeme všechny informace zjištěné z případových studií, rozdělené do vhodných kategorií. Sborník obsahuje také krátké objasnění anonymizace a etického přístupu k vedení rozhovorů a tvorbě sborníku.

PŘEDSTAVENÍ ORGANIZACE

TyfloCentrum Brno, o. p. s. je obecně prospěšná společnost, která pomáhá nevidomým a slabozrakým osobám překonávat důsledky těžkého zrakového postižení a zvyšovat kvalitu jejich života. Působí na území Jihomoravského kraje.

TyfloCentrum Brno, o.p.s. patří k největším z TyfloCenter v České republice i k největším poskytovatelům sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji. Poskytuje pět druhů registrovaných sociálních služeb podle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách:

- průvodcovské a předčitatelské služby (§ 42 Zákona o soc. sl.)
- odborné sociální poradenství (§ 37 Zákona o soc. sl.)
- sociálně aktivizační služby (§ 66 Zákona o soc. sl.)
- sociální rehabilitace (§ 70 Zákona o soc. sl.)
- sociálně terapeutické dílny (§ 67 Zákona o soc. sl.)

Svá pracoviště má v Brně, Břeclavi, Znojmě a v Moravském Krumlově.

TyfloCentrum Brno, o.p.s. je současně i významným zaměstnavatelem osob se zdravotním postižením, zejména s postižením zrakovým, a to nejen v chráněných dílnách HapAteliér, ale na nejrůznějších mj. i odborných pracovních pozicích v rámci organizace.

TyfloCentrum Brno, o. p. s. zajišťuje další aktivity:

- provozuje Chráněnou dílnu HapAteliér, která navazuje na činnost sociálně terapeutické dílny,
- realizuje projekt Blind Friendly Web (testování přístupnosti webů a internetových aplikací),
- nabízí odborné praxe studentům vyšších odborných a vysokých škol se zaměřením na sociální práci (a podobné obory),
- poskytuje zážitkové exkurze a besedy pro veřejnost o dopadu postižení na život osob se zrakovým postižením a o službách a možnostech kompenzace zrakové vady, které se jim nabízí,
- je realizátorem různých projektů, financovaných z prostředků EU – se zaměřením na posílení sociálních služeb a zvýšení zaměstnanosti osob se zrakovým postižením.

Kontakt:

TyfloCentrum Brno, o.p.s.

Chaloupkova 578/3, 612 00 Brno

Tel. 515 919 770

E-mail: vedeni@centrumpronevidome.cz

Web: www.centrumpronevidome.cz

PŘEDSTAVENÍ PROJEKTU

Název: Rozvoj péče o osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji

Hlavním cílem projektu je zvýšení kvality a efektivity sociálních služeb poskytovaných osobám se zrakovým postižením, a to jak v rámci organizace (posilování kvality práce, vzdělávání atd.), tak směrem k veřejnosti.

Projekt realizoval tyto aktivity:

1. Aktualizace a rozvoj standardů
2. Personální procesy a rozvoj zaměstnanců
3. Propagace sociální práce
4. Mezioborová spolupráce

V rámci aktivity č. 3 Propagace sociální práce se uskutečnily čtyři zážitkové prezentace pro osoby ohrožené sociálním vyloučením. Účastníci těchto akcí si mohli vyzkoušet možnosti kompenzace některých očních vad a dozvěděli se, jak je možno jednotlivé sociální problémy řešit. Byly také uspořádány dvě výstavy, které se zaměřovaly na případy jednotlivých osob, kterým pomohla sociální práce s osobami se zrakovým postižením ke zvýšení kvality jejich života. Byly vytvořeny a prezentovány také audiospoty a videospoty reflektující práci jednotlivých sociálních služeb organizace věnujících se osobám se zrakovým postižením.

Výstupem aktivity je také tento Sborník případových studií, který popisuje příběhy několika konkrétních osob se zrakovým postižením.

Více o projektu a jeho dalších výstupech:

<http://www.centrumpronevidome.cz/rozvoj-pece-o-ozp-v-jmk>

OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Zrak je jedním ze základních smyslů člověka. Můžeme říci, že smysl nejdůležitější - získáváme jím zhruba 80 % informací z okolního světa. Lidé se zrakovým postižením jsou osoby s různými druhy a stupni snížených zrakových schopností, kteří o těchto plných 80 % přišli. O těžké zrakové postižení se pak jedná, pokud nestačí korekce brýlemi a jsou potřebné speciální kompenzační pomůcky (optické, elektronické aj.) a vážný funkční důsledek zrakové vady zasahuje do běžného života při každodenních činnostech (čtení tiskovin, pohyb v prostředí, výběr a třídění věcí apod.).² Člověk se se zrakovým postižením může narodit (nebo jej získá v útlém dětském věku) či jej získá později (v pozdním dětském věku či v dospělosti).

Patří k omylům či předsudkům představa, že pouze nevidomý je zrakově postižený člověk. Existuje mnoho různorodých zrakových vad a znevýhodnění, která za určitých podmínek nemusí být na první pohled patrná, znevýhodnění lidé nemusí užívat bílou hůl, ale přesto mají omezení a potřebují v určitých chvílích podporu a pomoc. Můžeme se např. setkat s lidmi se světloplachostí (světlo je velmi oslňuje), lidmi s šeroslepostí (v šeru mají obtíže přijímat všechny zrakově dané informace), lidmi s neostrým viděním, lidmi s výpadky zorného pole (vidí jen část objektu) atd.³

Zrakové postižení přináší v životě člověka vždy nějaké omezení. Lze říci, že má tři základní oblasti dopadu - jsou to oblast samostatného pohybu, oblast sebeobsluhy a péče o druhé a příjem a zpracování informací (ať už zbytky zraku, hmatem nebo sluchem).

Zvládnutí těchto tří oblastí má pak zásadní vliv na studium, pracovní uplatnění a využívání volnočasových aktivit.

ETICKÉ ZÁSADY ZPRACOVÁNÍ

Tento sborník případových studií zohledňuje soukromí jednotlivých respondentů a dbá na jeho zachování. V důsledku toho byla jména všech respondentů v této práci pozměněna, názvy

² Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů - desátá revize (MKN-10), vydal Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, str. 312, dostupné z:

[<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/246208/9788074721687-V1-cze.pdf>]

³ CERHA, J., LANGROVÁ, I. *Špatně vidím (nevidím), můžete mi pomoci?* Praha: Tyflo servis, o.p.s., 2012

všech organizací či společností, které by mohly tuto anonymitu narušit, byly vynechány, stejně jako jména všech osob, která by mohla vést k odhalení identity respondentů.

V rámci každého rozhovoru byl respondenty udělen informovaný souhlas s nahráváním rozhovoru a zveřejněním v něm obsažených informací anonymně v tomto sborníku. Pokud respondent požádal o vynechání určité části rozhovoru, kterou tazateli sdělil důvěrně mimo záznam, bylo mu vyhověno. Respondenti byli v rámci informovaného souhlasu ujištěni o anonymitě rozhovorů a sdělených informací, o účelu tohoto sborníku i o možnosti kdykoli v průběhu tvorby sborníku odstoupit od účasti na ní. Všichni respondenti byli zletilí.

PŘÍPADOVÉ STUDIE

Na následujících stranách bychom rádi představili třináct případových studií. Tyto příběhy konkrétních uživatelů objasňují a popisují okolnosti jejich dospívání, vzdělávání nebo pracovního uplatnění s postižením zraku. Případové studie mimo jiné odhalují překážky a omezení, které tyto činnosti a fáze života znesnadňují a prostředky kterými je možno zrakovou vadu do velké míry kompenzovat. Respondenti také uvádějí své vlastní hodnocení sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením, se kterými se během svého života setkali.

Při výběru respondentů jsme se kromě genderové vyváženosti snažili zohlednit tyto aspekty:

1. různé věkové skupiny (rozdílná doba studia a přípravy na zaměstnání)
2. různý stupeň a vývoj zrakového postižení (stálost nebo progresse zrakového postižení)
3. různý stupeň dosaženého vzdělání
4. různorodost ve vzdělání (speciální školství, inkluze)
5. aktivní zapojení v životě, uplatnění na trhu práce

PŘÍPADOVÁ STUDIE I – ANTONÍN

Pan Antonín strávil většinu svého dospělého života jako zdravý, aktivní muž. Pracoval na různých pozicích, z nichž většina souvisela s řízením různých typů vozidel. Právě v tomto směru ho nejvíce zasáhla ataka boreliózy, kvůli které částečně ztratil zrak (na levém oku má pouze světlocit, na pravém oku zbytky zraku): „Já jsem celý život pracoval jako řidič z povolání a to mě hodně v tomto změnilo život, že v momentě jsem musel přestat řídit a vůbec chodit do práce (...)“⁴ Vzhledem k tomu, že zrakové postižení je v tomto případě způsobeno nikoli vadou optického ústrojí, ale jedná se o neurologický problém, je možnost léčby velmi omezená. Nebezpečí boreliózy tkví především v tom, že ji nemusí nakažený ihned rozpoznat. Jak ale sám pan Antonín uvádí, nezakročení ihned po nakažení mělo v jeho případě fatální důsledky: „A pak mě poslali na tu speciální kliniku do Olomouce. A tam zjistili, že to není oční záležitost, ale neurologická. A až po té Olomouci vlastně v těch testech a tak, co mi dělali, tak zjistili, že mám v sobě zárodky borelie a že už je mám dva roky. A že už to spravit nepůjde, protože to se musí zjistit hned a hned nasadit antibiotika.“⁵

⁴ Rozhovor I

⁵ tamtéž

Pro každého člověka je jistě velkým zásahem do života, nedovoluje-li mu jeho zdravotní omezení vykonávat běžné činnosti, které do té doby byly běžnou součástí jeho života. Velkým problémem v otázce seberealizace a naplněného života je pak jistě otázka pracovního uplatnění. Pan Antonín sám podotýká: „[já] jsem měl důchod a takhle, ale necítil jsem se ještě jako na důchod. Myslel jsem, že bych mohl jako ještě něco... být nějak platný.“⁶ I pro něj samotného tedy představovaly pracovní uplatnění a jeho vlastní aktivita důležitou součást jeho života.

Pro pana Antonína pak znamenalo **docházení do organizace SONS a později do TyfloCentra Brno**, obrovský **posun v otázce pracovního uplatnění**. Začal se mimo jiné účastnit aktivit, které tato centra nabízela, a zapojil se i do činností spojených s pracovním uplatněním: „V nabídce práce to byl projekt na rekvalifikaci do Prahy. A to jsem si mohl vybrat, já jsem měl původně vybraný jiný obor, já jsem chtěl maséřinu dělat, jenomže to mi bylo rozmluveno, protože jak já špatně chodím⁷, a tam je hodně pohybu kolem pacienta, tak to mě řekli, že bych asi nezvládl. Tak mi nabídli buď košíkaření nebo kartonáž.“⁸ Kartonáži se pan Antonín věnuje dodnes. „Já potom jsem zjistil, že jsem si vybral dobře. Mě to po čase začalo aj bavit jako. A kor ty výrobky, které se mě povedou, který jsou pěkný, jdou hodně rychle na odbyt, tak z toho mám radost.“⁹

Pan Antonín byl po atace boreliózy odkázán ve všem na svou rodinu, cítil se v rodinném kruhu méněcenně a odloučeně: „to jsem někde zůstal v koutku, jo, tam ti donesem jídlo, tam ti donesem pití a nedělej nic“¹⁰. Z tohoto stavu mu nejvíce pomohl **návrat k aktivnímu způsobu života díky aktivizačním službám**: „to mně řekl kamarád, kterého jsem dlouhodobě znal a věděl jsem, že má zrakové problémy, v Hodoníně (...), a tak jsem se tam od něho hodně dozvěděl, tam mě začali taky pomáhat, jak se s tím smířit vlastně a vyrovnat a todlencto“¹¹. Před atakou boreliózy a ztrátou zraku se pan Antonín věnoval sportovním aktivitám a žil velmi aktivním životem. Na nějaký čas po ztrátě zraku se žádnému sportu nevěnoval, což mu nevyhovovalo. Nakonec však využil nabídky sportovních aktivit v rámci sociálních

⁶ Rozhovor I

⁷ Borelióza bohužel nenapadla pouze zrak, ale také nepříznivě ovlivnila mobilitu

⁸ Rozhovor I

⁹ tamtéž

¹⁰ tamtéž

¹¹ tamtéž

služeb: „No, tam jsem dělal sporty, které vlastně zrakově postižení nabízejí, to je vlastně showdown, bowling, zvuková střelba a ze začátku jsem zkoušel všechno, ale pak jsem skončil u toho bowlingu, protože to mi šlo nejlíp a v něm mám docela dobrý výsledky jako“¹². Bohužel v některých aktivitách pan Antonín pokračovat nemohl, našel si však způsob, jak se se ztrátou těchto činností vyrovnat nahrazením těchto aktivit za jiné, přístupnější osobám se zrakovým postižením: „vadí mě to hlavně, že dopisy nenapišu, nebo když jsem opravoval klukovi autíčko, tak nevidím, ten šrůbek, toto. A docela mě to až rozčilovalo. A v tu dobu jsem byl naštvanej na to, že ten zrak mám špatnej. Že jsem neviděl dobře na to, co jsem dřív dělal, že jsem se aj dřív bavil tím, že jsem pájel a všelijaké věci a to už v žádném případě, protože na to nevidím. Musel jsem se některých věcí vzdát, no, ale člověk si zas našel jinou činnost, která dovolí.“¹³

Pan Antonín oceňuje sociální služby pro zrakově postižené osoby, přiznává však, že kromě aktivizačních jiné typy služeb příliš nevyužívá: „já jsem hodně samouk. Dokonce jsem se naučil vařit a ani jsem nepotřeboval chodit na kurzy, cokoliv mně stačilo, že mně někdo řekl, jak se co dělá. Začal jsem si prostě zvykat na to a poradit si sám, jak to šlo.“¹⁴ S nabízenými službami byl spokojený: „protože tam mně to splňovalo všechno, co jsem potřeboval. Tam veškeré informace mně říkali jako, tam aj ta Zora vycházela, takže tam jsem mohl se dozvědět, jak vlastně celkově zrakově postižení co můžou dělat a různě. Ta Kyjovská organizace je hodně akční teda, hodně toho pro své klienty dělá a takto, takže tam jsem byl plně zaměstnaný a byl jsem spokojený“¹⁵.

Psychický stav může být pro osoby s jakýmkoliv zdravotním omezením citlivou stránkou jejich života. Omezení mohou způsobovat frustrace, ze kterých se může časem vyvinout vážnější psychické onemocnění, jako jsou úzkosti nebo klinická deprese.¹⁶ K tomu se vyjadřuje i pan Antonín: „/důležité je/ aby to, prostě, jak se říká, nezabalili, ale aby se snažili něco ještě dělat, aby zkusili, co jim to ještě dovolí (...), že vlastně snažit se prostě ještě něco v životě dokázat,

¹² Rozhovor I

¹³ tamtéž

¹⁴ tamtéž

¹⁵ tamtéž

¹⁶ Četnost a příčiny deprese, dostupné z [<https://www.deprese.com/co-je-deprese/cetnost-a-priciny-deprese/>]

nebo něco udělat, aby nezůstali prostě s tím vědomím, že už je všechno pryč, snažit se aj tu práci najít a něčím se zabavit, aby ten život měl smysl nějakaj.“¹⁷

PŘÍPADOVÁ STUDIE II – JIŘÍ

Pan Jiří má vadu zraku už od narození. Nikdy neviděl zcela dobře, ale s omezením byl schopen se sám pohybovat. „Od roku 2000 už jsem chodil s hůlkou, to už jsem viděl hodně špatně. V roce 2008 jsem přišel o zrak úplně. Ale i díky práci, i díky lidem jsem to zvládnul. A taky díky tvorovi, kterýho už nemůžu ukázat, což byl můj pes. S tou jsem to zvládal asi 10 roků.“¹⁸

Pan Jiří navštěvoval první stupeň klasické základní školy, na druhém stupni byl však přesunut na školu pro nevidomé a slabozraké děti: „Do školy jsem chodil do normální školy, kolem šesté třídy se mi to zhoršilo, tak jsem pak měl zbytek zraku a chodil jsem do školy pro nevidomý a slabozraký. To platí i pro střední školu, tu jsem dělal, ta byla jenom v Praze, gymnázium. Pak jsem šel na VŠE, ta už není speciální. Já jsem měl spíš tendenci jít spíš na práva, nebo na nějakou tu speciální pedagogiku, ale na to mě nedoporučili, na to jsem neměl to správný politický zázemí. Jestli jsem chtěl jít na vejšku, tak tam nebo nikde jinde.“¹⁹ Pan Jiří byl schopen už ve škole celkem efektivně kompenzovat svá zdravotní omezení sám, případně za pomoci institucí, které byly tehdy v jeho dosahu: „Na vysoké jsem si nahrával přednášky na kazeťák, doma jsem je přepisoval na stroji, četl jsem to pomocí nějaké optiky. Literaturu jsem měl nahranou na páskách, s tím mi pomáhala ta knihovna, co je v Praze. Elektronika, žádný počítače nebyly. Až jak jsem skončil školu, tak se objevila Euréka²⁰, kdybych šel na školu o dva, nebo lépe o čtyři roky později, tak by to bylo úplně o něčem jiným.“²¹ Nástup elektroniky zcela změnil možnosti, které osoby se zrakovým postižením v rámci studií mají.

Pana Jiřího ale zaměření vysoké školy nakonec celkově ve volbě povolání neomezila. Nějakou dobu však nebyla situace s nalezením pracovního uplatnění příjemná: „/já/ jsem mohl dělat v nějakým výpočetním centru, ale měl jsem problém sehnat práci. Já jsem totiž měl možnost

¹⁷ Rozhovor I

¹⁸ tamtéž

¹⁹ Rozhovor II

²⁰ Euréka A4 byla zcela mimořádným typem osmibitového osobního počítače, ento počítač byl zkonstruován pro potřeby nevidomých, kterým sloužil a některým dokonce dodnes slouží jako „osobní sekretářka“, viz např.: [www.kony.wz.cz/jine/25lettf/eureka.htm]

²¹ Rozhovor II

buď zůstat v Praze, nebo to zkusit v Brně. A v Brně jsem měl větší zázemí, tak jsem to zkusil v Brně. Ale revoluce s tím trochu zamíchala, protože se všichni báli o svoje místa, takže z toho nakonec nic nebylo.“²²

V životě pana Jiřího nebylo pracovní uplatnění jedinou věcí, ve které ho jeho zdravotní stav omezoval. Naštěstí **existovaly (a stále se vyvíjí) nové prostředky, jak tato omezení efektivně kompenzovat**: „Od té doby, co jsem hůř viděl, tak jsem se kromě techniky bavil víc i hudbou. To jsem se pak začal zajímat o zesilovače a podobné věci, to jsme dělali třeba s bratrancem. Po revoluci jsme si to pak nakoupili, ale předtím to bylo zvláštní kouzlo, když si to člověk sestavil sám. Díky optické technice jsem mohl do jisté míry pokračovat v koníčku, v technice, ale jemnější práci jsem si raději nechával dělat od někoho jiného.“ Hudba zůstala jeho velkým koníčkem dodnes, k technice se pan Jiří nakonec dostal i po pracovní stránce: „Po revoluci jsem se začal o pomůcky pro nevidomé zajímat, protože o techniku jsem se zajímal asi od 15 let. Tak jsem se nějak dostal přes koníčka k této práci. Výhodou pro mě bylo, že jsem dělal operátora, takže jsem měl připojení k internetu, takže jsem mohl nasávat informace, skenoval jsem si knížky, mohl jsem na sobě pracovat. To, co mě bavilo, tak jsem se naučil. Měl jsem jednu z prvních Eurék, co tu byla, takže jsem pak mohl i lidem kolem sebe s tím radit. Tam někde začala ta moje práce. To, co jsem dělal dřív ve volném čase, dělám teď v práci.“²³

Tuto práci získal pan Jiří **díky programu pomoci nevidomým se zapojením na trh práce**. Dnes pan Jiří sám pracuje v sociálních službách. „/Já/ jsem se toho ještě hodně naučil, udělal jsem si školení na pracovníka v sociálních službách, hlavně jsem se musel naučit pracovat s lidma. Díky té praxi jsem se to naučil a s lidma pracuju celkem rád. Co mě u toho drží je to, že vidíte, že těm lidem fakt pomůžete. A to je důležitější než ty peníze. To tomu dá nějaký smysl.“²⁴

Služby pan Jiří využíval pouze v případě, že šlo o oblast jeho života, kterou nedokázal vykompenzovat a zvládnout sám: „Já jsem se více méně snažit si všechno vyřídit sám ze svých sil. Byly nějaký situace, kdy jsem využíval služby... asi jsem využil Tyfloservis, abych se pořádně naučil chůzi s hůlkou, protože jsem se musel naučit nějaké techniky té chůze a tak. Přihlásil jsem se teda do toho programu zaměstnávání. Chodil jsem na kurz vaření, občas využívám

²² Rozhovor II

²³ tamtéž

²⁴ tamtéž

doprovod. Občas potřebuju dopomoc, orientaci v budově, je potřeba překonat nějaké bariéry občas.“²⁵

Celkově přístup a nabídku služeb hodnotí pan Jiří pozitivně, nachází však nějaké mezery: „Některé věci se totiž občas dělají, aby to bylo, ale jestli to funguje doopravdy... Třeba na Zvonařce²⁶ jsou zastaralé informace a tak. (...) V oblasti služeb je ještě dostatek mezer, ale do nějaké úrovně to, co je, funguje. Ne, že by nefungovaly dobře, ale třeba lidi kolikrát ani neví, že můžou být, nebo jim nedojde, že by to nějak mohli využít sami pro sebe.“²⁷ Pan Jiří tedy vnímá, že lidé, kteří by služby využili, nemají dostatek informací o těchto službách, nebo se k nim informace o tom, že takové služby existují, ani nedostane.

Velkou výhodu služeb vidí v **udržování kontaktu, se společenskou funkcí, kterou docházení do ambulantních služeb plní**: „Klienti za námi občas chodí, i když jen potřebují kontakt. S někým si popovídat, postěžovat si. Někteří jsou úplně sami. Tak chodí i s maličkostmi, jenom, aby došli. Nebo přišel o zrak a je z toho vydeptanej, svět se mu zboří. (...) Takže když přijde takový člověk, i když se snaží to udělat sám, tak najednou přijde sem, začne ho to bavit, začne se o to zajímat a ten člověk vám začne psát maily s tím, co našel... že se nějak vrací. Je důležitý i to, že ten člověk jenom doma nesedí a neposlouchá rádio nebo televizi. To určitě člověku něco přináší.“²⁸

PŘÍPADOVÁ STUDIE III - MILENA

Paní Milena trpěla kombinací různých vad zraku již od útlého věku: „Nejprve jsem měla těžkou krátkozrakost a v pubertě jsem měla značně prořídlou sítnici, do které jsem měla těžké krvácení, doktoři měli strach, že mi oči nezachrání. Týden po maturitě se mi odchlípla sítnice. Krvácení do sítnice se mi ještě párkrát zopakovalo. A jak ta sítnice nemá dobrou výživu, tak jsem brzy dostala zákal. Ten mi teda odoperovali, nemám ani umělou čočku, ale pak se tvoří druhotný šedý zákal. Na jednom oku mám degeneraci, dohromady vidím asi na 30 procent.“²⁹

²⁵ Rozhovor II

²⁶ Autobusové nádraží v Brně

²⁷ Rozhovor II

²⁸ tamtéž

²⁹ Rozhovor III

Kvůli stavu svého zraku byla paní Milena vždy řazena mezi studenty nevidomé a slabozraké. Také volba jejího budoucího povolání se odvíjela od těchto omezení: „Já jsem studovala na gymnáziu pro mládež s vadami zraku. Chtěla jsem jít na vysokou, ale v té době jsem měla opravdu velké komplikace s očima, takže komise mi řekla, že v životě můžu jediné se věnovat něčemu, kde nebudu pořád sedět u nějaké administrativy, takže mi navrhli sociálně právní školu.“³⁰ S tím se paní Milena nějakou dobu srovnávala: „já jsem byla hrozně ostýchavá. Ale pak člověk projde v životě takovým soukolím, že se to změní. Ze začátku jsem to vůbec tak nebrala, že by to bylo moje poslání, že budu pracovat pro lidi s jakýmkoliv postižením, ale nakonec to ke mně tak přišlo.“³¹ Paní Milena pracuje v sociálních službách téměř celý svůj život. Byla také u velkého přelomu zavedení Zákona o sociálních službách. „Začínala jsem jako sociální pracovnice, v tom jsem i vzdělaná. Pracovala jsem v /*název organizace*/. Zabývali jsme se poradenstvím a volnočasovými aktivitami. S kolegou psychologem jsme tehdy organizovali ucelené kurzy. Populární byly kurzy nácviku sociálních dovedností. Tehdy se nenabízelo tolik aktivit jako třeba dnes. (...) Pak se zavedl Zákon o sociálních službách, takže bylo potřeba, aby byly služby jasně definované a aby každou službu někdo vedl. Takže jsem v podstatě vedla poradenství. A pak nastal důchod, to jsem pracovala na projektech.“³² V sociální sféře působí paní Milena dodnes, přestože je již v důchodovém věku.

Paní Milena žije aktivním životem i v důchodu; ze všeho nejraději cestuje, a to s kamarádkou. Ta jí poskytuje také občasně doprovody, takže nepotřebuje v tomto směru využívat žádných služeb: „Naštěstí mám kamarádku, která mi pomáhá s doprovody, když nemůže rodina. Kdyby nikdo nemohl, tak bych službu průvodcovskou využila.“³³ Ani dříve ve svém životě nepotřebovala využívat mnoha služeb: „Dřív jsem byla na tom s viděním líp a taky toho tolik nebylo. A i tak jsem byla hodně hrdá, že i s tím problémem toho zvládám tolik.“³⁴ **Pomoci sociálních služeb však využívá pro výběr a práci s pomůckami a k udržení aktivního života** i se stále se zhoršujícím zrakem: „vybírala jsem počítač. Jinak chodím na cvičení jógy. To se dá využít i jindy, když mi ztuhnou záda, tak to můžu uplatnit i vsedě u televize a fakt mně

³⁰ Rozhovor III

³¹ tamtéž

³² tamtéž

³³ tamtéž

³⁴ tamtéž

to pomůže. Na zlepšení fyzické ale i psychické kondice, protože logicky se u toho člověku udělá líp. Hodí se to.“³⁵

Paní Milena hodnotí sociální služby pro osoby se zrakovým postižením kladně, sama se také nemalou měrou zasloužila o jejich náplň, kvalitu a udržitelnost.

PŘÍPADOVÁ STUDIE IV - MONIKA

Monika má vrozenou zrakovou vadu, která je způsobena vzácným Wagnerovým syndromem. Wagnerův syndrom je „dědičná porucha, která způsobuje postupnou ztrátu zraku. Optické problémy, které vedou ke ztrátě zraku, počínají zpravidla v dětství, ačkoliv zraková vada nemusí být zjevná okamžitě.“³⁶ Jak Monika sama uvádí: „Zatím není žádná léčba, sem tam jde upravit něco málo, třeba teď jsem byla loni a letos na operacích s šedým zákalem, takže mám vlastně umělé čočky, ale je to v podstatě jenom jedna z věcí, která se tam jakoby upravila, jenom částečně nebo tak. Takže ten základní problém to neřeší.“³⁷

Monika patří již ke generaci, kdy se ve školství začala postupně zavádět **inkluze dětí a mládeže** se zrakovým a jiným tělesným postižením či znevýhodněním. „Na střední jsem byla na gymplu, taková ta klasika, když se člověk nemůže jako úplně rozhodnout, nebo tak, nebo plánuje jít na vejšku. No, a když jsem potom jako šla na tu vejšku, tak jsem šla studovat Evropská studia a bezpečnostní strategická studia.“³⁸ Toto studium však nenaplnilo její představy: „Mně to v té době přišlo takový jako, nevím, jak to říct, lukrativní asi, nebo s budoucností. V té době jsem se do toho hrozně nadchla, což se mně občas stává, že se pro něco jako strašně nadchnu, ale pak s postupem zjistím, že o jako není úplně vončo. Což jsem zjistila během prvního roku, ale tak jsem si říkala, jako už jsem tady, tak jsem si řekla, že to dostuduju, toho bakaláře. A teďka studuju sociální pedagogiku, abych mohla dělat jako sociálního pracovníka.“³⁹ Mezi těmito obory studovala Monika ještě historii, bohužel však byla nucena se tohoto studia vzdát: „jsem potom v podstatě skončila na tom, že... já jsem nějak asi nebyla

³⁵ Rozhovor III

³⁶ Přeloženo z angličtiny, v originále: “Wagner syndrome is a hereditary disorder that causes progressive vision loss. The eye problems that lead to vision loss typically begin in childhood, although the vision impairment might not be immediately apparent.” Přeložila autorka sborníku, Wagner syndrome, US National Library of Medicine, dostupné z: [<https://ghr.nlm.nih.gov/condition/wagner-syndrome>]

³⁷ Rozhovor IV

³⁸ tamtéž

³⁹ tamtéž

ochotná a schopná psát diplomovou práci, protože jsem měla takový jako super téma s prací s věcmi z archivu, který byly sto let starý, ono jako luštit to v době, kdy už jsem opravdu nečetla ani ty knížky, tak luštit prostě sto let starý záznamy rukou psaný napůl vybledlý, to jsem prostě jako nedávala.“⁴⁰

Při studiu sociální pedagogiky Monika již v oboru sociálních služeb pracuje, a to v chráněné dílně, přestože na pozici, která se sociální prací nesouvisí. Svou práci popisuje jako osobní záležitost: „/Jméno organizace, ve které Monika pracuje/ se zaměřuje na cílovou skupinu, do který spadám taky. A minimálně i jako jsem tady poznala spoustu lidí, který na tom jsou v mnoha ohledech stejně nebo hodně podobně jako já, takže to je jako fajn, že si má člověk s kým popovídat o některých věcech. A ten druhý ví, o co jde.“⁴¹

V důsledku způsobuje Moničino onemocnění několik omezení: „jsem už několik let světloplachá a šeroslepá, to je takový jakože... přes den, když svítí moc sluníčko, tak je to jako blbý, a pak zas když to přechází z toho dne do noci, tak je to jako taky blbý. (...) a z takovýho toho jako běžnýho, běžnýho života, nečtu knížky, noviny, nic takovýho, protože to nejde.“⁴² Tato omezení pociťuje Monika už od dětství, respektive od období puberty: „vlastně to postoupilo tak, že mi začali zakazovat všechno možný, jakože nemůžu sportovat, nemůžu hrát míčový hry, který do té doby pro mě byly jako úplně super nejoblíbenější, jako volejbal, vybíka, všechno, protože kdybych náhodou dostala tím míčem do hlavy, tak bych mohla oslepnout, (...) nemůžu běhat, nemůžu skákat, nemůžu se potápět, nemůžu ani plavat, nemůžu nic. Takže to bylo takový docela blbý. Takový období zákazů.“⁴³

Tyto zákazy ve svém tehdejší životě pociťovala o to více, že nenacházela žádné alternativy v aktivitách pro zrakově postiženou mládež: „mě to nepřijde jako tak, že by se mi tam jako otevíraly nějaký možnosti, nebo tak. Jakože když už mě jako něco zakázali, tak že bych jako mohla dělat něco jinýho... Ale možná je to i tím, že jsme jako vyrůstali na vesnici, kde těch možností zas tolik nebylo. Nějakýho toho mimoškolního vyžití. Nějakých mimoškolních aktivit nebo tak.“⁴⁴ Nakonec se tedy věnovala rozvíjení své vášně ve čtení knih a časem přibyl i další

⁴⁰ Rozhovor IV

⁴¹ tamtéž

⁴² tamtéž

⁴³ tamtéž

⁴⁴ tamtéž

koníček, Skaut. Tyto aktivity jsou pro ni důležité dodnes. „/Ve Skautu/ už dlouho vědí, že mám nějaký omezení, že jsou věci, který prostě nejdou, nemůžu, nebo tak, takže vždycky když je potřeba, tak buď pomůžou nebo mě zastoupějí. A já zas myslím, že to dokážu docela dobře kompenzovat. Takže mě to zas neomezuje tolik v tom, jak se můžu sama nějakým způsobem seberealizovat.“⁴⁵ **Našla i sportovní aktivitu, která je pro ni vhodná:** „Asi třetím rokem budu teďka chodit trénovat na Kamenomlýnskou děcka showdown, to mě hodně baví. Takový to prostě jako práce s děckama, je tam do toho zapojený ten sport, kterej je fajn. Takže to mě jako těší hodně.“⁴⁶

Kvůli problémům se čtením textu v klasickém zobrazení (tedy černé písmo na bílém nebo světlém pozadí) **využívá Monika kompenzačních pomůcek:** „všechno potřebuju mít elektronicky, ještě nejlíp v inverzním zobrazení, protože mě ta světlá, ta bílá hodně oslňuje, takže potřebuju mít speciálně upravený počítač nebo mít jako nějaký software nebo tak.“⁴⁷

V rámci studia využívá Monika služby organizace Teiresiás: „asi první, co jsem tam od nich potřebovala, bylo kvůli přijímačkám, jakože přizpůsobit, upravit prostě ten test těch přijímaček. Potom to byl přístup do elektronické knihovny a teďka prostě zase zkoušky. Takže většinu zkoušek píšu tam, protože ještě hodně jich jako máme písemných. (...) Oni mně ho tam upraví podle toho, jak to potřebuju, abych na to viděla, aby se mně to dobře psalo, a mám tam vlastně i delší čas na to. Zvlášť když jsou tam potom nějaký obrázky a tak. No, tak v tomhle mi pomáhají hodně, jako Teiresiás.“⁴⁸

Monika několikrát zdůraznila **nedostupnost sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením na venkově a v malých městech.** Zároveň zmiňuje nedostatečnou informovanost ohledně dopadů jejího zdravotního stavu na její život, ve smyslu nároků na pomůcky apod.: „já jsem vlastně třeba ani jako hodně dlouho nevěděla o tom, že bych mohla mít nárok na zetěpko, na invalidní důchod, jako že je to vlastně tak špatný, že bych jako mohla mít nárok na nějaké takové věci. Jako třeba ten invalidní důchod jsem řešila, až když mi bylo nějakých pětadvacet.“⁴⁹

⁴⁵ Rozhovor IV

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ tamtéž

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ tamtéž

K omezením, která jí zraková vada přináší, Monika říká: „Tím handicapem se sice některé dveře můžou zavřít, ale spousta jiných se zase otevře. A je jenom na nás, jak a který příležitosti využijeme.“⁵⁰

PŘÍPADOVÁ STUDIE V - MICHAL

Pan Michal trpí od narození zeleným zákalem. V určitém rozmezí mu zrak přetrvával asi do 14 let, pak ale nastal prudký progres nemoci, kvůli kterému přišel o zrak úplně.

Nezastavilo ho to ale v jeho touze pracovat v prostředí informatiky a počítačů, kterou cítil od dětství: „Už od nějaké šesté třídy jsem chtěl dělat s počítačema. To bylo to, podle čeho jsem si vybíral školu. Zákal můj výběr nijak neovlivnil. Já jsem s počítačema v podstatě vyrostl. Pro mě to byla osobní vášeň.“⁵¹

Školní docházku pan Michal začal i ukončil ve škole specializované pro děti se zrakovým postižením: „Já jsem chodil ještě do speciálních škol, teď už je integrace a tak dál, ale na začátku těch devadesátých let to tak ještě nebylo. Ale tím, že nás bylo tak málo ve třídě, tak jsme měli super kolektiv.“⁵²

Postupem času se pan Michal dostal sám k práci pro zrakově postižené. Kombinuje tak své nadšení pro techniku a informatiku s pomocí druhým: „Je mi to blízky v tom, že tady nebudu od rána do večera jenom sedět a psát kód, ale že můžu lidem doopravdy reálně nějak pomoci. No a taky jsem rád, že mám tady volnou ruku.“⁵³ Pocit seberealizace je tedy pro pana Michala velmi důležitý. Díky stálé práci tuto svou potřebu naplňuje.

Dokud měl pan Michal ještě zbytky zraku, rád sportoval a dělal další „běžné“ aktivity: „Rád jsem vždycky jezdil na kole. Rád jsem se díval na televizi, prostě takové normální věci, co už třeba teďka ani moc dělat nejdou. Běhal jsem, plaval, což se teda dá dělat i teď, ale už to není úplně ono.“⁵⁴

⁵⁰ Rozhovor IV

⁵¹ Rozhovor V

⁵² tamtéž

⁵³ tamtéž

⁵⁴ tamtéž

V rámci sportovních aktivit pan Michal dříve běhal s trasérkou, po jejím odchodu však chyběl někdo, kdo by mu byl při atletice rovnocenným partnerem: „Na běhání jsem chodil s trasérkou, to probíhá tak, že máte gumičku a prostě běžíte. Holka, se kterou jsem běhal, byla hodně dobrá, takže mě to s ní bavilo. Ale potom odešla pryč a pak mě to celkem přestalo bavit. Ten další člověk byl pomalej prostě.“⁵⁵

Velký přínos pro osoby se zrakovým postižením vidí pan Michal **ve správně vyvážené výchově**: „Měl jsem štěstí, že jsem měl rodiče, kteří mě nepřeceňovali ani nepodceňovali. Takže v tomhle směru jsem to měl dobrý. Protože hodně lidí to má doma tak, že nemusí dělat vůbec nic, nebo naopak musí dělat všechno a všechno správně jako vidící. Což nejde, ani jedno, ani druhý. Taková ta hyperprotektivní výchova, kdy ten rodič chce, aby to dítě mělo všechno, ale ani ho nepustí ven, do třiceti se o něho stará, to není dobrý. Tak si ten člověk nikdy s ničím neporadí. A takových případů tady máme hodně.“⁵⁶

Když pan Michal vyrůstal, nebyla nabídka služeb pro zrakově postižené tak široká, jako je tomu dnes: „V devadesátých letech tady TyfloCentrum nebylo, byl tady SONS, kde jsem moc aktivní nebyl, byl jsem na škole a vezl jsem se s tou školou.“⁵⁷

Služby začal aktivně využívat až v dospělosti: „S přítelkyní jsme využívali docela hodně služeb tady [v TyfloCentru], měli jsme malé dítě... To byly hlavně doprovody k lékaři, kde jsme to neznali a tak. Do neznámých míst, kde člověk nechodí často.“⁵⁸

Existuje však jedna služba, která panu Michalovi v jinak široké nabídce velmi chybí: „To mi chybí rozhodně, vůbec žádná služba na to neexistuje, pomoc konkrétně nevidomým rodičům. Nejde o přebalování a tak, to by si měl asi každý zvážit, jestli na to má nebo ne. Spíš mi jde o takovou tu pomoc typu čtení, psaní, příprava na úkoly, to já vím, že si to musím vyřešit sám. Kdybychom měli nevidomýho kluka, tak máme pomoc od shora až dolů, se vším, od malička v podstatě, ale on v podstatě doplácí na to, že je zdravěj. To, že jsou dva nevidomí rodiče, to se vůbec neřeší. Znáám takových nevidomých víc. Jakože kdybychom se obrátili na TyfloCentrum nebo tak, nejde o to, že by nám nepomohli, ale není nic koncepčního, tak

⁵⁵ Rozhovor V

⁵⁶ tamtéž

⁵⁷ tamtéž

⁵⁸ tamtéž

to myslím. Vyloženě jako pomáháme nevidomým rodičům s dětmi. Ale teda v TyfloCentru nám pomohli hodně, to jo.“⁵⁹

Obecně je pro pana Michala péče o jeho blízké velmi důležitá: „Nejvíc jsem rád za to, že mám rodinu a dítě. To je pro mě nejdůležitější v životě.“⁶⁰

Život se zrakovým postižením jistě přináší omezení, jak ale říká sám pan Michal: „Hlavní je nevzdávat se. To je podstatný.“⁶¹

PŘÍPADOVÁ STUDIE VI – KAREL

Pan Karel žije s vadou zraku od narození. „Já mám vrozenou vadu degenerace sítnice, to znamená, že se sítnice rozpadá a člověk vidí čím dál rozmazaněji. A jednak se ta sítnice odchlípuje a ve chvíli, kdy se odchlípne, tak přestane bejt vyživovaná a odumírají ty buňky, tím pádem vidí člověk ještě hůř.“⁶² Od útlého dětství ho trápilo zrakové omezení a i dnes se musí podrobovat zákrokům: „A když se to pak přeoperuje, přišije, tak už se to nevrátí úplně do toho předchozího stavu. Já mám za sebou několik operací.“⁶³

Výběr školy byl pro pana Karla, podobně jako pro spoustu jiných zrakově postižených dětí v 80. letech minulého století velmi omezen. „Ovlivnilo to výběr střední školy, to bylo v roce 85, 86, tehdy jsme na to přišli náhodou, že existuje gymnázium pro zrakově postižené v Praze. Potom jsem šel studovat historii v Praze na Karlovce.“⁶⁴

Studium historie představovalo pro pana Karla téměř naplnění jeho snu, kterého se však po čase musel nadobro vzdát: „Mě zajímala historie, já jsem i nějakou dobu studoval. Jak se začal ten zrak rapidně zhoršovat, tak už to na to nebylo.“⁶⁵ Také doplňuje: „A třeba dnes se prameny v archivu digitalizují, všechno se digitalizuje, takže dneska bych tu školu třeba dodělal.“⁶⁶

⁵⁹ Rozhovor V

⁶⁰ tamtéž

⁶¹ tamtéž

⁶² Rozhovor VI

⁶³ tamtéž

⁶⁴ tamtéž

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ tamtéž

Po ukončení studia měl pan Karel delší období bez zaměstnání, využil ho však plodně. „Já jsem mezi školou a tímto měl období, kdy jsem se rekvatifikoval na účetnictví, tehdy jsem ještě viděl líp než teď, takže jsem pracoval jako pomocný účetní. Ale pak se to začalo zhoršovat a byl jsem nějakou dobu doma. Což není příliš dobré, není to zdravé. Nebaví to člověka, vnímá, že to není dobře.“⁶⁷ Pan Karel tedy vnímá **stagnaci bez práce jako nenaplnění života**, dokonce jako nezdravé.

Své vlastní uplatnění **nalezl pan Karel v sociálních službách jako webmaster a tester přístupnosti webových stránek pro nevidomé**. Zapojuje se do dlouhodobého projektu Blind Friendly⁶⁸, ke kterému se dostal díky **kurzu výuky práce s počítačem pro zrakově postižené**: „Nejdřív jsem začal počítače využívat jako kompenzační pomůcku, seznamoval jsem se tím, jak to funguje. Pak jsem si tady udělal kurzy vývoje webu, tak jsem viděl, jak ten web vypadá, z čeho se to skládá. A pak jsem se dozvěděl o projektu Bling friendly, kde se to testování provádělo. Znamenalo to pro mě trochu změnu. Že člověk nemyslí pořád jen na ten středovek. (smích) Je tam neustálá změna, člověk se o to musí pořád zajímat.“⁶⁹ Svou možnost pracovního uplatnění hodnotí pan Karel kladně: „Kdybych tuto práci neměl, tak bych seděl doma. Já teda mám nějaké zájmy, ale bylo by to strašně izolované. Znamená to také nějakou pravidelnost, povinnost, v rámci koloběhu dne, vím, že musím něco udělat.“⁷⁰

Jedno z největších omezení vidí pan Karel ve **čtení knih**, ihned však dodává, že je **díky technologiím dnes snazší tento nedostatek kompenzovat**: „Ta možnost toho počítače – já jsem knihomol – a ta možnost číst fyzicky knihy je pro mě omezená, takže bych vůbec nemohl, nebo by to bylo hrozně namáhavé. Takže je dobré, že jsou čím dál víc k dispozici elektronické knihy, které mi může ten počítač číst tím odečítačem. To je ohromná věc. Pro mě to znamená kontakt s informacema a se světem. Internet je ohromná věc.“⁷¹

O možných službách pro osoby se zrakovým postižením se dozvěděl až díky Úřadu práce: „Já jsem chodil na ÚP, tam pro zdravotně postižené mají vyčleněné samostatné pracovníky a ona ta paní, ke které jsem tam chodil, tak mě ona upozornila na to, že to tady existuje.

⁶⁷ Rozhovor VI

⁶⁸ Dostupné z: [<http://blindfriendly.cz/>]

⁶⁹ Rozhovor VI

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ tamtéž

Já jsem věděl, že existuje SONS, věděl jsem, že je to nějaká organizace, kde se sdružují, ale jaké poskytuje služby, aktivity, to jsem nevěděl.“⁷²

Postupem času začal pan Karel některé z dostupných služeb sám využívat. „úplně první, co jsem se dozvěděl, tak že jsou tady nějaké možnosti poskytnout mi nějakou pomůcku, která by trošku kompenzovala tu ztrátu zraku. A pak že jsou tu nějaké projekty, jednak rekvalifikační, počítačové, projekt Nevidomí na trh práce, a přes to jsem se dostal až k tomu testování. Doprovody jsem zatím nepotřeboval a nepotřebuju, ale v současné době doplňkově mám možnosti nějakých kulturních akcí a tak.“⁷³

Podobně jako další respondenti⁷⁴ uvádí i pan Karel nedostatek v podobě neinformovanosti nebo nedostatečného předávání informací o službách směrem od optických lékařů k pacientům, kteří by tyto služby mohli nebo potřebovali využít.⁷⁵

Jiná negativa ve službách nezmiňuje, naopak služby hodnotí kladně a vnímá je jako potřebné, což dokazuje i zmínka o službách ve městě Břeclavi: „Teď je trochu problém v Břeclavi, kde ta služba není nějak dostupná teď. Vím, že někteří to tam využívali, a tam by to velice chybělo, kdyby se to úplně zrušilo.“⁷⁶

PŘÍPADOVÁ STUDIE VII - MILAN

Zraková vada pana Milana je vrozená: „Já mám zmenšený zorničky. V důsledku to znamená, že na jednom oku nevidím vůbec, tam v podstatě zornička není, a na to levý něco málo vidím. To je vrozená vada, ale stagnuje to, je to furt stejný.“⁷⁷

Tato zraková vada ale pana Milana v dětství neomezovala, kromě výběru školy: „V průběhu dětství jsem se nebál vůbec ničeho. Čím jsem starší, tím se o sebe víc bojím. Takže už třeba jenom jezdím na vodu. (...) Šel jsem na učňák, toho ještě moc nebylo. Buď na učňák nebo na střední do Prahy, nebo do Košic. Byl to obor čalouník aranžér.“⁷⁸ Internátní školu

⁷² Rozhovor VI

⁷³ tamtéž

⁷⁴ Viz Rozhovory I, IV, XI a XII

⁷⁵ Rozhovor VI

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ Rozhovor VII

⁷⁸ tamtéž

považuje pan Milan za dobrou zkušenost: „Bylo mi 14 let, bylo to trochu vykelejení, ale **naučil jsem se o sebe postarat.**“⁷⁹

U práce čalouníka však pan Milan nezůstal: „Nebavilo mě to. Bavilo by mě to, kdybysme dělali to, co jsme se učili ve škole. Tam jsme dělali klasické staré čalounictví, vázání pružin do křesel, s africkou trávou a takový ty věci. Ale tady to moderní, vzít lepidlo a nalepit na to látku...“⁸⁰

Díky zbytkům zraku se mohl pan Milan věnovat jiným výdělečným činnostem. „Dělal jsem hodně brigády, co se naskytlo, trhání ovoce, jednu dobu jsem dělal pomocného kuchaře v hotelu, co se naskytlo.“⁸¹

Dnes pan Milan pracuje v sociálních službách pro osoby se zrakovým postižením, přestože ne přímo jako pracovník služeb.

Ani v současnosti nepociťuje pan Milan, že by ho jeho zraková vada výrazněji omezovala: „**Plním si sny.** Skákal jsem třeba s padákem. To byl nádhernej pocit, byl jsem v letadle ze 4 kilometrové výšky. Jedna minuta volným pádem a sedm až osm minut na padáku. O ničem jiném jsem potom čtrnáct dnů nevykládal. Druhý seskok už nebylo ono. Já mám rád adrenalin. Bungee jumping byl nuda.“⁸²

Služby pro osoby se zrakovým postižením hodnotí kladně i v rámci pohledu zvnitř samotných služeb: „Já si myslím, že ty služby jsou tady nastavený tak, že ti nevidomý prostě, že pro ně jsme schopni udělat cokoliv. Když potřebujou něco jinýho, než co my nabízíme, tak není problém se domluvit.“⁸³

PŘÍPADOVÁ STUDIE VIII - PETR

Pan Petr oslepl v dvaceti dvou letech. „Já mám odchlípnutí sítnice na obou očích. Levý oko je totálně slepý a na pravém mám v podstatě světlocit. (...) Takže jsem absolvoval nějaký operace, v té době bohužel to bylo tak, že operace se zdařila – pacient oslepl. Na to jedno oko jsem trochu viděl, nějaký obrysy. A asi od roku 2000 se začalo zakalovat vinou šedého zákalu.

⁷⁹ Rozhovor VII

⁸⁰ tamtéž

⁸¹ tamtéž

⁸² tamtéž

⁸³ tamtéž

Takže jsem prakticky oslepl. Ten jsem teda po dlouhém váhání nechal odoperovat ve Zlíně a teď vidím celkem jasně světlo a stín.“⁸⁴

Po vyučení v oboru průmyslového zboží pracoval pan Petr v témže oboru: „Dělal jsem 4 roky v centru koberců a tam jsem přišel o oči.“⁸⁵

Po ztrátě zraku přišlo do života pana Petra několik změn, pan Petr si však zachoval svůj přirozený elán. „Kvůli ztrátě zraku jsem v podstatě ztratil nějaké kamarády, protože jsem jezdil po vandrech, na motorkách a takový blbinky. Ale co zůstalo, tak to je pár kamarádů, kteří jsou dotedka. Zůstala chuť něco dělat, něco se učit.“⁸⁶

Tato touha po nových vědomostech a dovednostech se projevila i v pracovní sféře: „já jsem šel vlastně do Prahy na kurz telefonisty, po návratu jsem dělal ještě v tom centru, ale tam to byla mizérie. Po roce jsem dostal nabídku do výzkumného ústavu makromolekulární chemie, kde jsem dostal místo telefonisty. A tam jsem doted.“⁸⁷

Částečně pak pan Petr pracuje i v sociální sféře: „Já jsem začínal u výuky výpočetní techniky a bariéry jsem dělal taky od prvopočátku, ale tak jakoby mimochodem, soukromě. Oficiálně jsem na ně přešel až tak v roce 2010, možná dřív, v době, kdy k nám nastoupili kluci /současní lektoři výuky počítačových kurzů/.“⁸⁸

V oblasti pomáhání ostatním se ale pan Petr pohybuje prakticky celý život. „Technika byla vždycky o objevování, já jsem s tím začal ještě před založením TyfloCentra, kolem roku 89, 90, kdy k nám přišel první počítač pro nevidomý, Eureka 4. Takže tam jsme teprve začínali zjišťovat, co to dovede. Když jsme přišli na to, jak to funguje, tak jsme založili Eureka klub a ty znalosti jsme předávali dál.“⁸⁹

I mimo pracovní prostředí byl a je pan Petr velmi aktivní. „(...) Pak byl ještě Klub zdravotně postižené mládeže, to sdružovalo všechny druhy postižení, tam jsme za zrakově postižený pořádali nějaký aktivity, většinou to byly sportovní. V té době nebyly žádné sportovní aktivity,

⁸⁴ Rozhovor VIII

⁸⁵ tamtéž

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ tamtéž

⁸⁸ tamtéž

⁸⁹ tamtéž

tak my jsme si je založili. (...) Na túry chodím většinou sám, tam kde to znám, to absolvuju sám, ale díky dobrovolníkovi z TC chodím na horolezeckou stěnu. A s kamarádama horolezcema jsme byli v Jeseníkách. Poslední rok chodím ke koním do Podolí, trochu se protáhnout a popovídat si s nima. Prostě si sedneš na koně a snažíš se ho přemluvit, aby šel tam, kam potřebuješ. A když má náladu, tak jde, a když ne, tak nic. Ono je to pro děcka, ale oni oslovili SONS, jestli by někdo z nevidomých nechtěl tam chodit. Tak jsem tu nabídku přijal. Je to super, protože i ty děcka se tam potkají s nevidomým člověkem, zjistí, že je to úplně normální člověk, jenom nevidí. Že s ním můžou normálně mluvit, normálně jednat.“⁹⁰

Pan Petr považuje **prezentaci služeb a osvětu o osobách se zrakovým postižením za klíčové**. „Největší komplikací v životě se zrakovou vadou je hloupost. Někdy moje, ale většinou lidí, kteří mají plná ústa toho, jak by se mělo co dělat, ale sami pro to nehnou ani prstem. Třeba že my tady něco prosadíme a oni to kritizují, že to není dokonalý, ale oni sami neudělají vůbec nic. A pak jsou situace, kdy by ty lidi mohli něco udělat, ale neudělají, protože neví jak. Nebo nepochopí v té situaci, že ten člověk nemá prostě dostatek informací pro to, aby se v danou chvíli rozhodl něco udělat, protože nevidí. To jsou například řidiči MHD.“⁹¹

Právě pro řidiče a další zaměstnance Dopravního podniku pořádá pan Petr osvětu v podobě školení pro nové zaměstnance: „Na dopravní podnik jsem se právě pokoušel dlouhou dobu dostat. Prosadit nějaké věci. Až se to nakonec podařilo tak, že jsem jim dal aspoň prezentaci, místo školení jim to aspoň promítněte. A za měsíc už mě volali, jestli to můžou poskytnout dalším městům. Říkám jo, jasně, když už je to hotový tak ať to funguje. A za rok došli a říkají ,ta prezentace jako dobrý, no, ale ono by to chtělo vodprezentovat přímo, protože když to tam pouští někdo z vidících, tak on neví, o co jde, když se ho někdo na něco zeptá, tak on neví, co odpovědět.’ A od té doby už mám nějakých pět šest let pravidelné školení na dopravním podniku a zhruba jednou za měsíc probíhá školení těch, kteří nastupují nově.“⁹²

O službách pro osoby se zrakovým postižením říká pan Petr: „Já to vlastně dělám pro sebe. Já se každou chvíli rozbiju o nějakou tyčku nebo do něčeho vrazím. Takže já to dělám pro sebe. A jestli z toho může profitovat několik dalších lidí, tak tím líp.“⁹³

⁹⁰ Rozhovor VIII

⁹¹ tamtéž

⁹² tamtéž

⁹³ tamtéž

PŘÍPADOVÁ STUDII IX – LIBOR

Pan Libor se se zrakovým postižením potýká od narození: „mám nevyvinutý oční nerv a zbytek zorného pole. Což znamená, že sice vidím obraz celej, ale mám to pod nějakým úhlem. Vidím do metru maximálně. S tím věkem to skáče jednou tak, jednou tak, je to třeba podle podmínek, podle unavenosti. Oční nerv se netransplantuje zatím, a co se týká zorného pole, s tím se taky moc dělat nedá.“⁹⁴

V dětství měl pan Libor velkou podporu bratra a rodiny, která se ho snažila vést k samostatnosti: „Jako malej jsme chodili normálně ven s bráchou, ale zároveň jsem měl kamarády jako mezi svými, když to tak řeknu. Je asi jiný, když člověk byl na internátu pondělí až pátek, a pak přišel domů, a tam neměl co dělat svým způsobem. Tam je to asi horší, ale tím, že jsem byl doma, tak jsem mohl dělat běžný věci, jsme chodili s bráchou na plavání od první třídy... I když jsem byl postižený zrakově, tak rodiče se mně snažili vštípit ,dělej, co můžeš, dělej to do té míry, kam až to jde'. Doma jsem normálně vypomáhal, mlel jsem kafe na mlýnku, smetí jsem musel nosit. V tom bráchovi jsem měl velkou podporu, dodneška je to fajn.“⁹⁵

Pana Libora **omezuje zrakové postižení ve více aspektech života, některé z nich lze naštěstí efektivně kompenzovat pomocí techniky.** „Jako přečtu hodně velký písmo, ale je to unavující, pomalý, takže pro mě je jednodušší nechat si číst věci telefonem, počítačem.“⁹⁶ Další problém představuje pro pana Libora jeho kombinované postižení: „Pro mě to omezení je právě v tom, že kromě zraku mám postižení jemné motoriky, což je taky frustrující, protože když si člověk nemůže ani zavázat boty, ne proto, že by to neuměl, ale protože to prostě nejde... je to limitující, no, zvlášť když teďka máme třeba malý dítě a pro mě je problém ho přebalit. Ne, že bych nechtěl, že to dělat nebudu, ale prostě to fyzicky nejde udělat. To potom problémy dělá v té kombinaci se zrakem. Měl jsem problémy s Braillovým písmem se naučit, tam to bylo těžký.“⁹⁷

⁹⁴ Rozhovor IX

⁹⁵ tamtéž

⁹⁶ tamtéž

⁹⁷ tamtéž

Vzhledem ke změnám v Zákoně o sociálních službách byly některé organizace nuceny změnit způsob své činnosti, některé aktivity musely opustit úplně. Naštěstí situace umožnila vzniknout **jiným organizacím, které poptávku po těchto aktivitách pokryly**. Podobně to bylo i se sportovními a jinými volnočasovými aktivitami, kterých se účastnil právě i pan Libor: „Tandem⁹⁸ vlastně vznikl, aby se mohly dělat různé aktivity, hlavně teda sportovní, a i ten showdown, aby se mohlo hrát v podstatě, když to tak řeknu, vrcholově. Tehdy už to vlastně v TyfloCentru dělat nešlo. No a dělají se vlastně různé výpravy na hory s průvodcema, na tandemových kolech se jezdí, zvuková střelba... no a ten showdown primárně.“⁹⁹

Pan Libor hodnotí svou zkušenost se službami pro osoby se zrakovým postižením kladně. „To je hlavně o možnostech, jít s nima tam, kam chci, nebo být toho součástí. Mít prostě ty možnosti. Člověk se i něco dozví z právního hlediska, může se na něco doptat, půjčit si knížky, ale hlavně proč je to, že člověk nemusí být sám. Člověk někam patří.“¹⁰⁰ K působení v organizaci SONS dodává: „jsem rád, že mám vliv na to dění“¹⁰¹.

Za velmi pozitivní považuje **možnost aktivního života**: „Hodně jsem hrával showdown, bylo tam fakt hodně srandy, hodně zábavy. K tomu jsem se dostal přes TyfloCentrum. Já jsem šel do TyfloCentra kvůli počítači, a pak jsem se seznámil s lidma z Hapáče¹⁰² a z TyfloCentra. A oni se mě zeptali, jestli to chci zkusit, a já jsem si řekl, že jo, co budu sedět furt doma.“¹⁰³ A dále: „**Silná stránka /služeb/ je v tom, že podpoří člověka v tom, co už umí, co už zná, a dají nějaký další rozhled.** Třeba řeknou o možnosti vzít si asistenta, jít si nakoupit. Ne, co mi dají v krámě, ale co já chci. Jít si lépe a kvalitněji uvařit. To je super, že když neumím, nejsou si jistej, tak si to můžu tady vyzkoušet. Nebo i ty terénní služby, já je sice nepoužívám, ale vím, že někdo jo. Nechat si číst... nebo doprovod někam. Je to super.“

Velkou pomoc vnímá pan Libor ze strany služeb po stránce technické pomoci: „My jsme si požádali, a tak jsem dostal počítač. Ano, jako, nějak jsem se s tím domluvil, ale pak jsem šel teda na kurz přece jenom. Tehdy jsem si říkal, proč, ale dneska vím, proč. Být samouk je fajn,

⁹⁸ Tandem Brno, dostupné z [<http://tandembrno.org/>]

⁹⁹ Rozhovor IX

¹⁰⁰ tamtéž

¹⁰¹ tamtéž

¹⁰² Sociálně terapeutická a chráněná dílna HapAteliér, dostupné z: [<http://www.hapatelier.cz/>]

¹⁰³ Rozhovor IX

ale ten základ je potřeba ukázat, Je to lepší. Ať má člověk nějaké povědomí, jinak na to přichází složitě.“¹⁰⁴

Jedinou větší mezeru ve službách vidí pan Libor v péči o dítě: „Bylo by fajn, neříkám mít někoho na celý den, jo, taky mám rád svůj klid. A tohle je problém, v té porodnici nic neukážou, tam musí jít s asistentkou nebo to zvládnout sám, kurzy předporodní... no, myslím si, že... upřímně řečeno, nebudu pomlouvat jiné společnosti, ale myslím si o tom svoje. Neříkám, že je všechno špatně, to ne, ale jsou tam mezery. Bohužel, jsou. Jo, my jsme našli asistenta, který chodí dvakrát týdně na pět hodin, naštěstí je to můj kamarád, takže my se spolu domluvíme, je fajn mít někoho, koho člověk zná, neumím si představit, že by ke mně chodil cizí člověk. Hodně to narušuje soukromí, no. Panenku Tyfloservis má, ale na tý panence... ta se nevrší, ta je v klidu, je to jiný. A každý dítě je jinak velký, jinak těžký, pokaždé jiný. Ten základ se tam člověk naučí, ale... To by chtělo vzít toho nevidomýho, opravdu mu dát do ruky dítě svoje a ukázat, takhle. Ten začátek. Ne mi popisovat, jak to dělat, ale udělat to se mnou. (...) Jakože máme asistenta, bez toho to nejde. Bohužel, ale nejde. Ale proč to není přímo pro nevidomý v těch službách... Jo, chybí tam to, že ten člověk zná problém nevidomých. Ulehčilo by to.“¹⁰⁵

Pan Libor vnímá jako velkou část zdravého života pozitivní přístup: „Je vždycky lepší se ráno vzbudit a říct si ,dneska se mě sice nechce, ale jdu to udělat s láskou, s radostí'. A o tomhle rozhoduje každej z nás, jestli bude mít den dobrej, nebo špatnej. A já chci ten dobrej.“¹⁰⁶

PŘÍPADOVÁ STUDIE X – BLANKA

Paní Blanka má zrakovou vadu diagnostikovanou od útlého dětství: „V praktické rovině vidím na úrovni zbytku zraku. Já mám ještě k tomu nystagmus, to znamená, že ty oči se mi třesou, když se mám na něco upřeně dívat. To je problém při čtení, číst rychleji je pro mě problém, hlavně když je člověk nervózní. Mám to tak od narození, diagnostikováno to mám od půl roku.“¹⁰⁷

¹⁰⁴ Rozhovor IX

¹⁰⁵ tamtéž

¹⁰⁶ tamtéž

¹⁰⁷ Rozhovor X

Paní Blanka cítí, že zrakové postižení ovlivnilo její studium, především ve výběru škol: „Určitě to ovlivnilo základku, protože na základku jsem chodila pro zrakově handicapované. Nebo prostě pro nevidomé a slabozraké. A pak asi i gymnázium, ale spíš v tom pozitivním. Mně bylo řečeno ‚ty se rukama neuživíš, ty studuj‘. Což mi vyhovovalo, protože já opravdu na ty manuální práce nejsem příliš schopná, když špatně vidím, takže jsem to musela aspoň doplnit tím vzděláním, abych měla na tom trhu práce co nabídnout.“¹⁰⁸

To se netýkalo jen střední, ale také vysoké školy: „Přiznám se, že /zrak/ hrál /roli/, protože jsou obory, které bych nemohla studovat, ale ta psychologie mě tak zaujala, že bych na ni možná šla i bez toho zrakového handicapu. Ale s tím to bylo takové jistější. Já jsem se rozhodovala mezi jazyky a psychologíí. Ale tam mi říkali, že s tou cestou do zahraničí bych mohla mít problém. Dnes už je Erasmus a tak, ale tehdy to ještě tolik nebylo. A na psychologii tam ta nutnost odpadá. (...) Studium se zrakovou vadou trvalo déle než běžné. (...) Mám magisterský titul. Já jsem musela na tři roky přerušit ze zdravotních důvodů, které se zraku nijak netýkaly. S tím přerušením to trvalo třináct let. Dva roky na diplomku, takže osm let čistého studia.“¹⁰⁹

Díky dosaženému vzdělání se může paní Blanka věnovat práci, která je pro ni zajímavá a naplňující. „jsem šla do organizace Práh, která pomáhá lidem s nějakým duševním onemocněním. Říkala jsem si, že by bylo super, kdybych měla zkušenost s prací s těmito lidmi. Taky jsem tam pomáhala s věcmi, co se týkají komunikace. A jsem tam vlastně dosud, protože mě to opravdu baví a s těmi lidmi je to zajímavá práce. Pak jsem vlastně poslala životopis do /organizace, kde v současnosti pracuje/, kde mi byla nabídnuta tady ta pozice.“¹¹⁰ Já si myslím, že ta pozice byla částečně vytvořena tím, že jsem to nabídla, přede mnou tady byl pan doktor /jméno/, který je tu dosud, on komunikaci dělal kdysi dávno, teď dělá jiné svoje přednášky. Ty jsou velice zajímavé, ale do komunikace to většinou moc není. Takže tím si vlastně nelezeme do zelí (smích).“¹¹¹

Paní Blanka cítí, že měla v životě výhodu v dosaženém vzdělání a v podpoře rodiny nejen v tomto směru: „Jako malé dítě jsem byla velice živá, což v kombinaci s tou zrakovou vadou

¹⁰⁸ Rozhovor X

¹⁰⁹ tamtéž

¹¹⁰ Lektorka měkkých dovedností, zejména se zaměřením na komunikaci

¹¹¹ Rozhovor X

to bylo občas trochu nebezpečné. Zaplat' pánbůh, naši mě okřikli vždycky, jenom když by to bylo třeba ohrožující, kdybych měla mít úraz, jinak mě nechali, ať si běhám a skáču, díky tomu jsem měla spokojené dětství, že jsem nebyla až tolik omezována. Můj větší koníček byl sport, chodila jsem do sportovního kroužku na základce. Potom i se zdravými lidmi, hlavně atletiku, kromě toho jsem chodila do plavání. Nejdřív jsem zkoušela hod kriketovým míčkem, ale byla jsem štíhlá, měla jsem slabé ruce, to mi moc nešlo. Tak mě přeřadili na běh na 600 metrů a později na 800 metrů a tam jsem třeba i vyhrávala. (...) Já si myslím, že určitě to je částečně výchovou, když mi naši říkali ‚radši studuj, když špatně vidíš‘. Podporovali mě ve studiu. Myslím si, že kdybych líp viděla, tak jsou na mě náročnější třeba v domácích pracích a podobně.“¹¹²

Ve službách využila paní Blanka **pomoc s výběrem a obsluhou kompenzačních pomůcek**: „Občas jsem byla odkázaná na TyfloCentrum, hlavně když jsem si žádala o kompenzační pomůcky. Aby mi něco doporučili, já jsem se v počítačích nevyznala. Párkrát jsem byla v Tyfloservisu ohledně pomůcek, jinak aktivity jsem moc nedělala, protože mně na ně vlastně nezbývá čas, já jsem měla svoje zájmy a ty se odlišovaly od toho, co TyfloCentrum nabízí. To bylo poprvé vlastně na gymnáziu, to byl počítač a obsluha toho počítače, abych věděla, jak pracovat s počítačem a se Zoomtextem. To mi doporučila asi paní doktorka na očním. Doprovody mi dělají rodiče, tam problém nikdy nebyl.“¹¹³

V nabídce služeb pro osoby se zrakovým postižením nevidí paní Blanka žádné větší mezery, snad jen: „Jediné, co mi chybí, jsou nejspíš doprovody na nějakou delší trasu, třeba do jiného města.“¹¹⁴ Obecně k omezení v budovách služeb a úřadů říká: „Kamkoliv přijdu, oceňuji dobré osvětlení, a když jsou názvy kanceláří a jména na dveřích větším písmem. Většinou je vše docela malým písmem a ten, kdo hůř vidí, to nepřečte. V Braillově písmu bývá většinou jen číslo dveří, jiné informace ne.“¹¹⁵

¹¹² Rozhovor X

¹¹³ tamtéž

¹¹⁴ tamtéž

¹¹⁵ tamtéž

PŘÍPADOVÁ STUDIE XI – LIBUŠE

Paní Libuše se se zrakovým postižením potýká od narození, trpí zeleným zákalem: „No, já jsem zrakově postižená od narození, ale do dvanácti let jsem viděla na obě dvě oči – celkem, z mého pohledu, v pohodě. (...) No a v těch dvanácti mi vyslzelo oko a v podstatě jsem přestala vidět na levé oko. Ale pořád to bylo dobrý, protože to pravé oko ty zbytky /zraku/ ještě zvládalo a... No, a ve třiceti letech... skončil i ten zbytek a v podstatě to bylo všecko v čudu. (...) zelený zákal nešlo v té době nijak korigovat. Dneska už to vypadá jinak, ta lékařská věda už je někde jinde, takže ty děcka, co mají zelené zákaly, už jsou trošku podchycené jinak.“¹¹⁶

Paní Libuše absolvovala základní školu pro děti se zrakovým postižením: „Mám základku tady v Brně, ještě když byla na Veverí.“¹¹⁷ A také pozdější výběr vzdělávání ovlivnila její zraková vada: „my jsme v podstatě neměli žádnou extra možnost, protože z té základky byla možnost učňák, buďto knihař, nebo čalouník, nebo ta kartáčnická. No samozřejmě ti, co byli s lepším prospěchem, tak měli možnost jít na konzervatoř nebo na ekonomku. Takže nebyl moc velký výběr. (...) Já jsem vlastně vyučená kartáčnice; to jsou v podstatě smetáčky, smetáky a takovéhle věci.“¹¹⁸

Totéž platilo i pro pracovní uplatnění: „(...) jediná možnost, která byla, byla tady v brněnská Drutěva nebo zůstat v Praze v Drutěvě. No a v Praze se mně samozřejmě zůstat nechtělo, protože ježdění a bydlení, a tak, takže jsem nastoupila sem.“¹¹⁹ Z důvodu změny vedení byla paní Libuše spolu s dalšími pracovníky propuštěna a **začala využívat služeb sociálně terapeutické dílny pro zrakově postižené. Tam později nastoupila do nově vytvořené chráněné dílny:** „bylo dobře, že jsem tam do té chráněné dílny mezi ty klienty chodila, protože já jsem se tam vlastně ty košíky naučila, já jsem ty košíky nikdy neuměla, já jsem se k tomu nikdy nedostala, a tam jsem si prošla trošku i keramikou, to mě taky bavilo, ale keramičky tam byly.“¹²⁰

Podobně jako jiní respondenti vnímá paní Libuše jako **velmi pozitivní aktivní a neomezující přístup svých rodičů k její výchově:** „Mamka nás vychovávala obě /se sestrou/ stejně,

¹¹⁶ Rozhovor XI

¹¹⁷ tamtéž

¹¹⁸ tamtéž

¹¹⁹ tamtéž

¹²⁰ tamtéž

ona se snažila, abych uměla to, co sestra. I když z mého pohledu děcka, to víte: ty po mně chceš tohle a ono, a já nemůžu. Ano, snažila se. Třebas u vaření, chtěla po mně třebas loupat brambory a říkala ‚Oloupej, co zvládneš, a co nezvládneš, já dodělám.‘ (...) domácí práce... zametat, vynášet smetí... Všecko stejně. Snažila se nedělat žádné rozdíly. A já si myslím, že mi to hodně pomohlo. Protože já, když jsem nastoupila do práce, tak jsem byla na ubytovně a vlastně už i na tom internátě, člověk musel být samostatný. Při nějakých padesáti, šedesáti děckách se ta vychovatelka nemohla věnovat každému jednotlivě. Ne že by jako samorost, ale museli jsme se učit samostatnosti už na tom internátě. Poskládat si prádlo do skříněk, ustlat si postel, převlíct si postel... prostě taková průprava pro život.“¹²¹

Ve službách využívala paní Libuše především **technickou pomoc s kompenzačními pomůckami**: „jsem se tady domluvila, že jsem začala chodit na kurz na počítač, a žádala jsem si o počítač tady přes TyfloCentrum. A v té době tady na Chaloupkové fungoval Tyfloservis, takže jsem chodila spíš tam. Tam mě naučili podpis a psaní na kancelářském stroji s tím, že to potom bylo potřeba k tomu počítači, psaní všemi deseti.“¹²² Občasně využívá i doprovodů z asistenčních služeb: „mám kamarádku, strašně moc hodnou, která bydlí ve stejném domě jako já, a ta mi pomáhá hodně, ale samozřejmě i asistence a tak. Protože když člověk potřebuje jít dopoledne k doktorovi a tak, tak ji nemůžu tahat z práce, to prostě nejde, protože ona dělá mistrovou, takže to vždycky nejde; někdy ano, ale nejde to pořád. Takže jsou situace, že tahle služba, ty asistence... je dobře, že to funguje. Já teda **dokážu chodit sama, ale jsou situace, kdy člověk ten doprovod potřebuje.** (...) Já hodně zvládnou sama, hodně si zvládnou udělat sama, ale tam, kde to člověk nezná nebo kde se neumí se zorientovat, tam je zapotřebí ta asistence. Nákupy v obchodáčkách. V marketech. Tam právě člověk potřebuje toho... jak my říkáme toho, koukavýho člověka“.¹²³

PŘÍPADOVÁ STUDIE XII – JITKA

Paní Jitka trpí zrakovou vadou od dětství: „Je to degenerace pigmentových buněk na sítnici, jinak se tomu říká také putující pigmentóza, a u některých lidí se to projevuje od narození, mě se to nejprve v dětství začalo projevovat šeroslepostí. V té době mi akorát doktoři

¹²¹Rozhovor XI

¹²² tamtéž

¹²³ tamtéž

doporučili, abych jedla mrkev a nic jiného. A pak jsem postupně zjistila, že ztrácím periferní vidění, to znamená, že nevidím nahoru, dolů a do stran. Takže pořád do něčeho narážím, nebo když mi někdo podává z určité vzdálenosti ruku, tak já ji nevidím. K tomuto došlo vlastně po porodech a kolem čtyřicítky. Ono se to vyvíjí tak postupně, že to člověk třeba ani nezpozoruje, pokud nenastane nějaký větší skok.“¹²⁴

Dětství prožila paní Jitka v kolektivu zdravých dětí, střední školu si vybírala podle preferencí, podle ní zraková vada v tu dobu ještě žádnou velkou roli nehrála: „Když jsem studovala, tak ten zrak byl ještě dobrý, byla tam ta šeroslepost jen. A já jsem od malička ráda malovala, takže jsem šla na střední školu uměleckou.“¹²⁵

Po dokončení střední školy našla paní Jitka uplatnění jako grafička: „pracovala /jsem/ v propagaci. Pak jsem byla na mateřské, pak jsem byla na volné noze, udělala jsem mnoho výstav.“¹²⁶ V důsledku zhoršujícího se zdravotního stavu se začala paní Jitka zajímat o alternativní způsoby léčení, což vedlo k názorovému rozkolu s manželem, který vyústil v jejich odloučení, zůstala potřeba zaopatřit rodinu: „potřebovala jsem uživit tři děti a kamarád téměř nevidomý mi doporučil /název organizace/. Zjistila jsem, že /organizace/ nemá na koupi obrazů prostředky, ale byla jsem vlídně přijata, při pohovoru se zjistilo, že vlastně jednak maluji a že dělám jógu a jiná cvičení. Takže prvního půl roku jsem tu cvičila zadarmo, jako dobrovolnice. A pak mě přijali na dohodu a zpětně mi to i zaplatili.“¹²⁷

Svou práci vnímá paní Jitka jako velmi přínosnou nejen pro klienty, kteří chodí na její cvičení, ale také pro sebe: „Je to naplnění, nebo vidím, že ta práce má smysl, kancelářská práce by mě nebavila. Jsem ráda, když vidím, že ten jejich /klientů/ stav se zlepší nebo alespoň udrží, nezhoršuje. A sama můžu hledat různé nové techniky, protože se ráda učím a hledám, co by mohlo pomoci, protože se neustále všechno vyvíjí, i co se týká fyzioterapie. (...) Já sama mám zrakovou vadu, která se postupem času zvětšovala, pak se mi podařilo různými technikami zastavit a myslím si, že mám větší pochopení pro zrakově postižené a že se více dovedu vcítit do jejich kůže, protože mě potkávají podobně obtížné situace jako je a můžu

¹²⁴ Rozhovor XII

¹²⁵ tamtéž

¹²⁶ tamtéž

¹²⁷ tamtéž

je s nimi konzultovat. Vedu jógu a cvičení s prvky orientu, takže tam můžu zařazovat různé techniky, které ten zrak udrží nebo mohou zlepšit.“¹²⁸

Po čtyřicítce se paní Jitce zrak výrazně zhoršil: „Po tom mi paní primářka řekla, ať se začnu učit braila, že to bude postupovat dál a že hrozí to oslepnutí. Byl to velký šok pro mě, první tři dny jsem jen plakala. Pak jsem začala s mrkvovými šťávami, jezdila jsem do hyperbarické komory v Ostravě, kde jsme dýchali kyslík pod tlakem, tím pádem se rozšiřovaly cévy v oku, takže krev se dostala i k buňkám, které jsou zodpovědné za zrak. Ta moje nemoc se právě projevuje tím, že se zužují cévy na sítnici a ta výživa k těm buňkám nedojde a ony potom umírají.“¹²⁹

Služeb využívá paní Jitka občasně: „V nemocnici mě nikdo neodkázal nikam, jenom mi říkali o tom, že si můžu zažádat o důchod. Ale já jsem se relativně brzo dostala do /*název organizace*/ díky práci. V počátku jsem se naučila... **absolvovala jsem kurz prostorové orientace. Byla to pro mě velmi zajímavá zkušenost a jsem velmi ráda, že jsem ten kurz absolvovala**, protože jsem se musela víc soustředit na svoje chodidla a to mi pomáhá dodnes. Musela jsem se naučit vnímat víc zvuky, orientovat se podle nich a podle toho, odkud svítí slunce a podobně.“¹³⁰

Služeb využívá i na cestách: „Občas využívám na hlavním nádraží, je to pro mě velmi složité, protože nemám to prostorové vidění, tak se dá telefonicky objednat asistenční služba, kde vlastně ten průvodčí mě předá tomu asistentovi a ten mě potom buďto zavede do čekárny nebo mě pak předá průvodčímu do toho druhého vlaku. To se mi zdá bezvadné.“¹³¹ A také pro kompenzaci zraku při čtení: „Co využívám hodně tak slepeckou knihovnu a hudební, kde jsou nahrané na cédéčkách různé knihy, i když mám koncentrické vidění, tak ty oči se snadno unaví, takže je pro mě lepší si to poslechnout.“¹³²

¹²⁸ Rozhovor XII

¹²⁹ tamtéž

¹³⁰ tamtéž

¹³¹ tamtéž

¹³² tamtéž

PŘÍPADOVÁ STUDIE XIII – SOŇA

Paní Soňa trpí od útlého dětství poruchou sluchu: „Sluch už téměř nemám, to jenom díky těm sluchadlům se domluví.“¹³³ V dospělosti se k tomuto sluchovému postižení přidalo i postižení zrakové: „Já mám úzké trubicové vidění. A velmi úzké, když mám něco hledat na zemi, to je horor, to je na půl hodiny. A ještě mám od malička vadu sluchu a zrak se mi přidal až v pětačtyřiceti letech. Do té doby já jsem problémy se zrakem neměla. (...) Takže já jsem jako hluchoslepá diagnostikovaná, proto nosím červenobílou hůlku.“¹³⁴ Do budoucna se v obou postiženích předpokládá výrazné zhoršení: „Oboje jsou progresivní, takže postupně se to zhoršuje, počítám s tím, že jednou přijdu o zrak i o sluch.“¹³⁵

O zdraví svého zraku začala paní Soňa pochybovat kvůli pracovním podmínkám: „Nejdřív se to zjistilo právě v práci, protože já jsem pracovala s platinou a ta nemá ráda denní světlo, takže byly zatažené žaluzky, bylo tam šero. A já jsem začala všechno shazovat, rozbíjet, tak mě poslali na oční. No, tak jsem zašla, paní doktorka mě poslala na perimetr no a tam se to zjistilo. Že i když já jdu po ulici, tak třeba do někoho drbnu nebo tak, že to prostě neodhadnu. No a tak mně ta doktorka řekla vlastně, že to je Usherův syndrom¹³⁶.“¹³⁷

Tento relativně pozdní projev Usherova syndromu měl své důsledky: „kvůli tomu jsem vlastně musela změnit práci, málem jsem dostala výpověď, ale naštěstí jsem se dostala na jiný pracoviště, kde to šlo.“¹³⁸ Do pracovního života paní Soni však zasáhla jiná událost: „Já jsem byla původně chemická farmaceutická laborantka, pak nám zrušili firmu, a tím pádem jsem přišla o práci.“¹³⁹ **Situaci řešila paní Soňa svépomocí za asistence pracovníků Úřadu práce:** „No a tak jsem se dívala, co mají na úřadu práce obecně za kurzy. No a zaujal mě kurz keramiky, keramik hrnčíř, protože já jako děcko nebo jako ve škole jsem se chtěla učit keramičkou. A tenkrát jsem se nedostala. Takže vlastně na starý kolena jsem se vrátila k tomu prvnímu,

¹³³ Rozhovor XIII

¹³⁴ tamtéž

¹³⁵ tamtéž

¹³⁶ „Usherův syndrom je závažné onemocnění genetického původu, které postihuje současně zrak a sluch. Poprvé byl tento syndrom popsán roku 1935 oftalmologem Charlesem Usherem. Příznaky syndromu je vrozená percepční porucha sluchu, retinitis pigmentosa a porucha rovnováhy. Syndrom se projevuje sluchovou vadou již od narození nebo raného dětství, zraková ztráta se objevuje v dětství, dospívání nebo až v dospělosti. Typickými projevy jsou šeroslepota, zúžené zorné pole a světloplachost.“ Biotech slovník, Gate2Biotech, dostupné z: [<http://www.gate2biotech.cz/dictionary.php?word=367>]

¹³⁷ Rozhovor XIII

¹³⁸ tamtéž

¹³⁹ tamtéž

co jsem chtěla dělat. Takže jsem byla na kurzu, udělala jsem si ten kurz, takže umím i točit na kruhu.“¹⁴⁰

Díky absolvování tohoto kurzu měla paní Soňa možnost začít pracovat v chráněné dílně, kde jí práce velmi těší: „Dělám jako dělník keramiky a s pedigem. Baví mě to, protože když mi dají prostor, tak používám fantazii a prostě vymýšlím co a jak, tak je to... hezký. Dělám třeba z pedigových pásků plážové tašky a vzory si vyloženě sama vymejším, to mi nikdo neříká, co tam mám dát za barvu nebo jak to mám poskládat. (...) Dělám jako dělník keramiky a s pedigem. Baví mě to, protože když mi dají prostor, tak používám fantazii a prostě vymýšlím co a jak, tak je to... hezký. Dělám třeba z pedigových pásků plážové tašky a vzory si vyloženě sama vymejším, to mi nikdo neříká, co tam mám dát za barvu nebo jak to mám poskládat.“¹⁴¹

Paní Soňa má ráda přírodu, možnosti, jak se k ní dostat, má však omezené: „protože když jsem chtěla společnost třeba na vycházky nebo tak, tak všichni se té mé nemoci bojí. Mají z toho prostě strach, jak by se se mnou domluvili, že by mě museli vést, nechtějí se se mnou zatěžovat, I když jsem jim říkala, že v pohodě, já ještě zvládám sama, mám psa. Ale i tak nedokážou to pochopit a prostě ‚nezlob se, ale ne‘.“¹⁴² Paní Soňa se nelíbí zejména **zpochybňování její vlastní schopnosti být autonomní a soběstačná**: „Já se snažím být hodně soběstačná a nezávislá. Možná to je někdy na škodu, ale... to mi právě vadí, že zpochybňují moji samostatnost, protože když vím, že to zvládnu, ale oni mě třeba ani neviděli, jak je to v reálu, jak to vlastně ve skutečnosti je, ono totiž to slovo ‚hluchoslepý‘, to zní strašně. Ale takhle totálně, to jsou jenom dvě nebo čtyři procenta lidí hluchoslepých. (...) Je to hrozný, že je ta společnost... že jsou tak líní ti lidi, že se ani nenamáhají vás poznat a okamžitě vás odmítnou.“¹⁴³ V tomto směru vyjadřuje paní Soňa důraz na **důležitost propagace a osvěty**: „Určitě by bylo dobré zvýšit trochu povědomí o hluchoslepých. Určitě by to chtělo, naši se o to – jakože LORM¹⁴⁴ – se o to snaží, zviditelňovat a tak. Ty naše problémy a tak.“¹⁴⁵

Naštěstí existují služby, jejichž pomocí může paní Soňa pokračovat ve svém aktivním životě: „využívám aktivizaci, to znamená přednášky, cestovatelský besedy, vycházky, sportovní

¹⁴⁰ Rozhovor XIII

¹⁴¹ tamtéž

¹⁴² tamtéž

¹⁴³ tamtéž

¹⁴⁴ LORM, společnost pro hluchoslepé, dostupné z: [<https://www.lorm.cz/>]

¹⁴⁵ Rozhovor XIII

aktivity, bowling, pétanque, takovýchle věci. Doprovody zatím ne, zatím mám průvodce toho chlupatého (*smích*).“¹⁴⁶

Díky pomůckám pro osoby se zrakovým postižením má paní Soňa možnost orientovat se i v běžných každodenních situacích, ve kterých je zraková vada velkým omezením: „Omezuje mě to vlastně ve všem, protože jako i čtení.. autobus třeba číslo poznám, až když je úplně u mě. Já poznám, že tam jede autobus, ale co tam je za číslo, to nepoznám. Na to mám VPNku“^{147“148}.

Paní Soňa je se službami spokojená, oceňuje také schopnost pracovníků postarat se o odstraňování architektonických bariér a nedostatků: „To jednou na poště, majáček hlásil, že je vodicí linie tam a tam, ale tam nic takového nebylo, tak to jsem tehdy kontaktovala /jméno pracovníka/, který dělá ty bariéry. On si to vyzkoušel a do čtrnácti dnů to tam bylo. Perfektní práce.“¹⁴⁹

¹⁴⁶ Rozhovor XIII

¹⁴⁷ Dálkový ovladač VPN, viz např. [http://is.brailnet.cz/pomucky_vypis.php?name=&spe%5B%5D=3]

¹⁴⁸ Rozhovor XIII

¹⁴⁹ tamtéž

TEMATICKÉ SHRNUÍ

Na tomto místě bychom rádi shrnuli důležitá témata, která se objevovala v rozhovorech s respondenty. Na všechna z nich jsme narazili již v jednotlivých případových studiích, na tomto místě je tedy vyzdvihneme a detailněji je popíšeme.

Služby pro osoby se zrakovým postižením z pohledu jejich uživatelů

Kompenzační pomůcky

V životě osob s jakýmkoliv omezením je velmi důležité vědět, jaké možnosti kompenzace tohoto omezení existují a jak s těmito možnostmi nakládat. Velkou součástí kompenzace zraku jsou různorodé pomůcky, které pomáhají snížit dopad omezení vyplívajících z chybějícího smyslu. Jde o bílé hole a výuku chůze s nimi, výpočetní techniku a programy (např. počítače a mobilní telefony s hlasovým výstupem), lupy, diktafony, vodící psy aj.

Celkem deset z našich třinácti respondentů uvedlo, že jsou pro ně ve službách pro osoby se zrakovým postižením důležité kompenzační pomůcky: pomoc s výběrem, asistence při vyřizování příspěvku, výuka v používání pomůcek i následné poradenství ohledně jejich obsluhy nebo opravy. Nejdůležitějšími kompenzačními pomůckami konkrétně pro naše respondenty jsou: počítače a specializované programy pro nevidomé a slabozraké, vodící psi, audioknihy a knihy v Braillově písmu, digitalizované archivy.

Pomoc s pracovním uplatněním

Další velký dopad na život osob se zrakovým postižením je aktivita služeb v rámci motivace a pomoci osobám se zrakovým postižením v utvoření pracovních návyků, nalezení pracovního uplatnění, či dokonce vytvoření pracovního místa pro tyto osoby.

Jedenáct ze třinácti respondentů uvedlo služby pro zrakově postižené jako činitele v procesu hledání pracovního uplatnění. Šlo jednak o poradenství a pomoc se sepsáním potřebných dokumentů (životopis, motivační dopis), ale také o podání informací nebo poskytnutí kurzů, či dokonce zaměstnání na různých pozicích v rámci organizací, které služby pro osoby se zrakovým postižením poskytují.

Pro většinu našich respondentů byla tato pomoc nedocenitelná. Osm z nich potvrzuje, že pracovní činnost, kterou díky ní vykonávají, jim umožňuje se seberealizovat a dosáhnout nezávislosti (Rozhovory I, V, VI, VIII, IX, X, XII a XIII); šest uvedlo, že díky práci, kterou takto získali, mohou zabezpečit sebe nebo svou rodinu (Rozhovory I, II, V, XI, XII a XIII); čtyři respondenti považují pracovní činnost za jedinou možnost jak se neizolovat od společnosti a mít dostatek sociálního kontaktu (Rozhovory I, II, VI a XIII).

Návrhy na rozvoj služeb

V rámci rozhovorů s respondenty vyšly najevo také skutečnosti, které respondenti považují za určité mezery v rozsahu poskytování služeb pro osoby se zrakovým postižením. Zde je uvádíme:

- **Propagace a osvěta**

Sedm ze třinácti respondentů se domnívá, že by služby pro osoby se zrakovým postižením měly být více propagovány. Pět z nich cítí, že oční lékaři nemají dostatek informací k tomu, aby mohli efektivně doporučovat služby určené nevidomým či slabozrakým osobám. Několik respondentů se také domnívá, že se některé užitečné informace o fungování nebo dokonce o existenci služeb nedostanou k osobám, které by je mohly potřebovat, tedy k potenciálním klientům těchto služeb. Dva respondenti vnímají silnou potřebu osvěty zrakového postižení a jeho dopadu na život u veřejnosti a firem (s důrazem na strach zaměstnávat osoby se zrakovým postižením).

- **Orientace v budovách apod.**

Dva z našich respondentů uvedli jako problém orientaci v různých veřejných budovách a prostorách. Jako příklad uvedli zastaralé nebo nedostatečné informace v popiscích v Braillově písmu, nedokončená nebo nesmyslně provedená řešení některých architektonických prvků, nedostatečné osvětlení v budovách nebo příliš malé nápisy (poslední dvě položky jsou podstatné především pro slabozraké osoby).

- **Pomoc s péčí o dítě „nevidomým na míru“**

Dva z respondentů uvedli, že ačkoliv existují způsoby, jak se na příchod dítěte připravit, připadají jim nedostatečné, zejména co se týče konkrétní koncepce pro rodiče se zrakovým postižením (primárně pro rodiče nevidomé). Jako problém vidí také přípravu a pomoc dítěti ve škole.

Většinu těchto nedostatků vnímají i samy organizace, které služby pro zrakově postižené poskytují, a snaží se je řešit či kompenzovat. Tato řešení můžeme ukázat na příkladu TyfloCentra Brno, o.p.s.:

- **Propagace a osvěta:** TyfloCentrum Brno, o.p.s. disponuje pracovníkem zaměřeným na PR a propagaci, poskytuje besedy a exkurze, které probíhají ambulantně přímo v prostorách centra nebo terénně v prostorách škol či firem, a to za účelem osvěty o různých formách zrakového postižení, dopadu na život osob se zrakovým postižením, kompenzaci těchto omezení a na komunikaci a jednání s nevidomými osobami.
- **Orientace v budovách** apod.: V rámci služby Poradny pro zrakově postižené zajišťuje TyfloCentrum Brno o.p.s. takzvané odstraňování architektonických bariér. V rámci této činnosti probíhají školení o přístupnosti budov a dopravních prostředků a nezávislá kontrola této přístupnosti (např. správnost informací uvedených v hlasových výstupech pro VPN, vedení vodicích linií, možné překážky podél nebo přímo na vodicích liniích) z důvodu nahlášení a následného odstranění nalezených překážek.
- **Nedostupnost služeb pro osoby se zrakovým postižením v menších městech:** TyfloCentrum Brno, o.p.s. má regionální pracoviště také v Břeclavi, Moravském Krumlově a Znojmě a terénně poskytuje aktivizační služby také ve městě Vyškově. Tato pracoviště vznikla v roce 2006 v rámci projektu „Síť středisek integračních služeb pro zrakově handicapované občany Jihomoravského kraje“ (SROP¹⁵⁰). Významně tak vyplnila mezeru v síti středisek SONS (Blansko a Kyjov v Jihomoravském kraji).
- **Asistence mezi kraji či do zahraničí:** TyfloCentrum Brno, o.p.s. pravidelně podává informace o možnostech asistence u různých dopravců v rámci i mimo Jihomoravský kraj, například o možnostech zajištění doprovodů při pohybu v budovách Českých drah, a spolupracuje s mnoha dalšími organizacemi, které poskytují služby pro osoby se zrakovým postižením v České republice a v některých partnerských zemích (Slovensko, Maďarsko).

¹⁵⁰ Společný regionální operační program (2004 – 2006)

Pozitivní hodnocení služeb

V rámci rozhovorů s respondenty vyvstalo také velmi pozitivní hodnocení náplně a kvality poskytovaných služeb pro osoby se zrakovým postižením. Z důvodu přehlednosti jsme jednotlivé aspekty služeb, které byly pozitivně hodnoceny, rozdělili do několika kategorií:

- **Podpora v aktivním životě:** náplň činnosti v rámci aktivizačních služeb, sportovní aktivity, kulturní akce, přednášky a besedy. Šest ze třinácti respondentů uvedlo tuto činnost jako nejvíce prospěšnou jim samotným. Zdůrazňovali její důležitost pro udržení zdravého těla a mysli a sociálního kontaktu.
- **Výuka dovedností:** kurzy a aktivity, které si kladou za cíl proškolit osobu se zrakovým postižením v určité činnosti nebo tuto činnost procvičovat, či naučit uživatele nějaké nové dovednosti. Jako příklad uváděli respondenti výuku orientace pro nevidomé, kurzy práce s výpočetní technikou nebo nácviky vaření.
- **Podpora v samostatnosti:** tento bod úzce souvisí s bodem předchozím – v rámci výuky různých dovedností posilují pracovníci služeb pro osoby se zrakovým postižením možnost uživatelů se osamostatnit, být více nezávislý na vidících osobách a posílit tak svou rovnocennou pozici ve společnosti.
- **Pomoc s pracovním uplatněním:** několik respondentů pokládá za velmi důležitou náplň činnosti služeb pro osoby se zrakovým postižením pomoc při procesu nacházení pracovního místa, ať už se jedná o pracovní kurzy, přijímací řízení či vytváření pracovních míst pro osoby s postižením zraku.
- **Průvodcovské služby:** několik respondentů vyzdvihlo průvodcovské služby jako velmi podstatné pro sebe nebo jinou známou osobu s postižením zraku. Vnímají její důležitost zejména při obstarání nákupů nebo návštěvě míst a budov, kde se neorientují.
- **Sociální kontakt:** respondenti oceňují možnost setkávat se s jinými lidmi v rámci aktivit jednotlivých služeb pro osoby se zrakovým postižením a naplňovat tak svou potřebu sociálního kontaktu s dalšími osobami.
- **Další zmíněná pozitiva a přínosy sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením:**
 - Všestranná pomoc a ochota pomoci nad rámec povinnosti
 - Technická pomoc s kompenzačními pomůckami
 - Odstraňování architektonických bariér

- Podpora vzdělávání nevidomých a slabozrakých studentů

Vedení k samostatnosti

Častokrát zmiňovaným tématem byla podpora od rodičů, sourozenců a dalších rodinných příslušníků ve vedení respondentů k samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti. Tuto konkrétní skutečnost přímo zmínili čtyři z našich respondentů (Rozhovory V, VII, IX a XI) a nepřímo se objevila nebo byla naznačena v dalších rozhovorech.

Vedení k samostatnosti do takové míry, jakou povolovaly okolnosti a zdravotní omezení, respondenti oceňují. „Průprava pro život“, jak to nazvala jedna z našich respondentek, v podobě drobné výpomoci v domácnosti, schopnosti zajistit nebo vyřídit si základní potřeby a záležitosti nebo neomezování v různorodých činnostech a sportovních aktivitách v dětství, nedělání rozdílů mezi sourozenci (do takové míry, jak je to možné), byla podle respondentů velmi důležitá pro jejich budoucí osamostatnění a nezávislost. Také pobyty na internátních školách i ve velmi mladém věku nebyly respondenty vnímány negativně, naopak je považují za užitečnou zkušenost.

V tomto ohledu byly kladně hodnoceny i sociální služby, když respondenti zhodnotili docházení do organizací, poskytující sociální služby, jako posun v otázce pracovního uplatnění, nebo získání práce díky projektu Nevidomí na trh práce¹⁵¹. Pozitivním ohlasem je také postřeh jednoho z respondentů, že silnou stránkou služeb je podpora stávajících dovedností a jejich další rozvoj.

Nezávislost

Velkým tématem objevujícím se v rozhovorech s respondenty byla nezávislost, soběstačnost. Devět z třinácti našich respondentů považuje svou samostatnost za největší cíl či výhodu, někteří ji popisují jako právo, které je jim upíráno většinovou společností, která nerozumí jejich situaci či se rozhodla ji ignorovat nebo je vůči ní lhostejná.

Samostatnost klientů je přitom velkou součástí mnohých organizací, které služby pro osoby se zrakovým postižením poskytují. Cílem takových organizací (a služeb) je dovést uživatele k co největší míře soběstačnosti s ohledem na omezení, která jsou důsledkem jeho zrakového

¹⁵¹ Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost (realizovaný v letech 2013 – 2015)

postižení. Taková omezení reálně existují a není možné je odstranit, je však možné je do velké míry kompenzovat.

Samostatnost a nezávislost na druhých je dle našich respondentů podpořena několika faktory:

- Vedení k samostatnosti od dětství
- Kompenzační pomůcky, zejména vodící psi a pomůcky technického charakteru
- Pracovní uplatnění, díky němuž může být osoba finančně nezávislá na rodině či příspěvcích vyměřených státem a díky němuž získá vnitřní naplnění, možnost seberealizace a sociálního kontaktu
- Přístup služeb – podpora klientů k samostatnosti

ZÁVĚR

Cílem tohoto sborníku bylo odhalit a popsat pohled uživatelů sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením v Jihomoravském kraji na rozsah a kvalitu poskytovaných služeb a na možnosti jejich dalšího rozvoje.

Pro dosažení tohoto cíle jsme zvolili metodu případových studií, které dokáží obsáhnout konkrétní situace konkrétních respondentů a umožňují tak hloubkový vhled do dané problematiky. V rámci přípravy sborníku bylo uskutečněno třináct rozhovorů s respondenty se zrakovým postižením.

V rámci dosažení cíle byly zjištěny některé zajímavé skutečnosti:

- Respondenti oceňují vedení k samostatnosti od útlého věku, vnímají pozitivně výchovu i pobyty v internátních školách, které jim umožnily získat sebevědomí k nezávislosti.
- Ve službách pro osoby se zrakovým postižením oceňují respondenti pomoc s výběrem a zakoupením kompenzačních pomůcek a výuku práce s nimi, stejně jako pomoc s pracovním uplatněním ve všech krocích tohoto procesu včetně tvorby nových pracovních míst pro osoby se zrakovým postižením.
- Služby pro osoby se zrakovým postižením byly respondenty hodnoceny velmi kladně. Na službách oceňují především možnost aktivního života, výuku dovedností, podporu v samostatnosti, průvodcovské služby a možnost navázání a udržení sociálního kontaktu.
- Pro respondenty je nejdůležitější hodnotou jejich vlastní nezávislost, soběstačnost, kterou jim mnohdy svým přístupem veřejnost odpírá. Je tedy důležité nadále pracovat na propagaci sociální práce a osvětě, týkající se druhů zrakových postižení a jejich dopadů na životy postižených osob, možností kompenzace těchto dopadů a způsobů specifické komunikace a jednání s osobami se zrakovým postižením. Taková propagace či osvěta byly také často zmiňovanými návrhy na další rozvoj služeb pro osoby se zrakovým postižením.
- Dalšími návrhy rozšíření nebo rozvoje jsou: zvýšený dohled nad přizpůsobením veřejných budov a míst pro osoby se zrakovým postižením (kontrola a odstraňování architektonických bariér, lepší osvětlení uvnitř veřejných budov, větší orientační

nápisy, aktualizované informace nápisů v Braillově písmu); pomoc s péčí o dítě „nevidomým na míru“, koncepčně; zlepšení dostupnosti služeb i v menších městech aj.

Věříme, že jsme vytvořením tohoto sborníku a obsazením případových studií a všech našich závěrů naplnili cíle, které jsme pro tuto práci stanovili. Zároveň jsme v průběhu odhalili několik nedostatků, na nichž většina služeb již pracuje, a které nám mohou posloužit jako zpětná vazba od konkrétních uživatelů služeb pro osoby se zrakovým postižením. Pokud tuto zpětnou vazbu vyslyšíme, budeme moci služby pro osoby se zrakovým postižením posouvat dále takovým směrem, který nám umožní dosáhnout naplnění co největší míry potřeb našich klientů.

ZDROJE

Rozhovory

Rozhovor I, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor II, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor III, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor IV, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor V, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor VI, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor VII, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor VIII, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor IX, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor X, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor XI, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor XII, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Rozhovor XIII, realizovala Mgr. Dominika Puhová, přepis v držení TyfloCentra Brno, o.p.s.

Jiné

Biotech slovník, Gate2Biotech, dostupné

z: [<http://www.gate2biotech.cz/dictionary.php?word=367>]

Blind Friendly Web, dostupné z: [<http://blindfriendly.cz/>]

CERHA, J., LANGROVÁ, I. *Špatně vidím (nevidím), můžete mi pomoci?* Praha: Tyfloservis, o.p.s., 2012

Četnost a příčiny deprese, dostupné z [<https://www.deprese.com/co-je-deprese/cetnost-a-priciny-deprese/>]

Internetové stránky pro nevidomé a těžce zrakově postižené osoby týkající se odstraňování architektonických bariér v Brně, dostupné z:

[<https://www.kony.wz.cz/jine/25lettf/eureka.htm>]

LORM, společnost pro hluchoslepé, dostupné z: [<https://www.lorm.cz/>]

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů - desátá revize (MKN-10), vydal Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, str. 312, dostupné z: [<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/246208/9788074721687-V1-cze.pdf>]

Sociálně terapeutická a chráněná dílna HapAteliér, dostupné z: [<http://www.hapatelier.cz/>]

Tandem Brno, dostupné z [<http://tandembrno.org/>]

Wagner syndrome, US National Library of Medicine, dostupné z:

[<https://ghr.nlm.nih.gov/condition/wagner-syndrome>]